

QORTI KRIMINALI
Onor. Imhallef Dr. Consuelo Scerri Herrera LL.D. Ph.D.

Att t'Akkuza numru 27/2021

Ir-Repubblika ta' Malta

vs

JESMOND (JESMOND MARY) VELLA

Illum 28 ta' Marzu, 2023,

Il-Qorti,

Rat l-Att tal-Akkuza numru 27 tas-sena 2021 migjuba fil-konfront tal-akkuzat Jesmond (Jesmond Mary) Vella, detentur tal-karta tal-identita' bin-numru 443376M fejn l-Avukat Generali **fl-Ewwel u l-uniku Kap ipremetta:**

Illi fid-19 ta' Gunju, 2008, u matul il-jiem u gimghat qabel din id-data l-akkuzat Jesmond Mary Vella kellu **fil-pussess xjenti** tieghu kwantità kbira ta' raza mehuda mill-pjanta *Cannabis* (hawn aktar l'isfel maghrufa bhala il-“cannabis”).

L-akkuzat kien jahdem fl-industrija tal-kostruzzjoni, inkluz xoghol ta' tikhil u tibjid, u ghal xi zmien hadem f'dan il-qasam flimkien ma' certu John sive Ganni Xuereb u certu Paul Spiteri. F'dan ix-xoghol, Ganni Xuereb u l-akkuzat kienu ghamlu habta juzaw trakk (tal-marka Bedford, u li kien igib in-numru tar-registrazzjoni DAO 036), liema trakk kien registrat f'isem Ganni Xuereb, izda li kien jigi misjuq mill-akkuzat u l-akkuzat kien telqu pparkjat vicin ta' garage li jinsab fi Triq in-Naggar, il-Mosta u li kien ukoll jigi wzat mill-istess akkuzat.

F'dawk il-jiem, il-Pulizija bdew jaghmlu stharrig dwar l-akkuzat minhabba li kellhom suspect ragjonevoli li kien involut fil-pusseß illegali ta' droga. Il-Pulizija bdew josservaw ic-caqlieq tal-akkuzat u wkoll ghamlu osservazzjoni quddiem dak il-garage li kien juza fi Triq in-Naggar, fil-Mosta. Nhar 1-20 ta' Gunju, 2008, il-Pulizija iddecidew li jintervjenu billi jaghmlu tfitxija fil-garage u f'xi vetturi li kien juza l-akkuzat, fosthom fit-trakk Bedford hawn fuq imsemmi. Dak il-hin li bdew isiru dawn it-tiftix, l-akkuzat kien fejn dan il-garage flimkien ma xi nies ohra, tnejn ta' nisel Gharbi u iehor Malti.

Mit-tfitxija li saret fil-garage, instabu zewg speed boats (wahda minnhom bi tliet magni), u saret tfitxija wkoll fil-vetturi tal-marka Volvo u Land Rover, izda hawn ma nstab xejn illegali. S'hawnhekk l-akkuzat ikkopera mal-Pulizija minghajr problemi.

Izda meta l-Pulizija bdiet it-tfitxija fit-trakk Bedford hawn fuq imsemmi, l-akkuzat beda jitbieghed minn dan it-trakk, jopponi u nnega li kellu xi konnessjoni ma dan it-trakk. Izda meta l-Pulizija bdew it-tfitxija f'dan it-trakk, fil-gabina tat-trakk, il-Pulizija sabu zewg pjanci ta' karozza li kienu jappartjenu lill-akkuzat (bin-numri CAR-787), flimkien ma "log book" ta'

karozza tal-marka Fiat, bin-numru tar-registrazzjoni KBG-934 li wkoll kienet tappartjeni lill-akkuzat.

Apparti dawn l-oggetti li kienu jappartjenu lill-akkuzat, mill-kaxxa fejn titghabba t-tagħbijsa tal-istess trakk, il-Pulizija sabet u wara elevat barmil, ossija tank tal-metall, li fil-wicc tieghu kien hemm basket tal-plastik bil-hobz niexef fih jħattlu l-bokka. Meta l-Pulizija nehriet dan il-basket tal-plastik bil-hobz niexef, f'dan il-barmil ossija tank tal-metall, il-Pulizija sabet basket tal-plastik iehor li fih kien hemm mahzuna għoxrin blokka ta' raza meħuda mill-pjanta kannabis fil-qiegh ta' dan il-barmil.

Dan il-basket li fih kien hemm dawn l-ghoxrin blokka tar-raza meħuda mill-pjanta cannabis kien gie imqiegħed f'dan il-barmil ossija tank tal-metall (fil-kaxxa ta' dan it-trakk) mill-akkuzat stess meta kien jaf li f'dan il-basket kien hemm mahzuna dawn l-ghoxrin blokka tar-raza meħuda mill-pjanta cannabis. Fil-mument li fih l-akkuzat zamm, garr, qiegħed fil-barmil, u zamm mahzuna dan il-basket bl-ghoxrin blokka tar-raza tal-cannabis mohbija fit-trakk hawn fuq imsemmi li kien isuq hu u li kien parkeggat hdejn il-garage minnu uzat u taht l-isfera tal-influwenza tieghu, u meta kien jaf li dawk il-blokok kien jikkonsistu f'raza meħuda mill-pjanta cannabis, huwa jigi li kien qiegħed fil-pussess xjenti ta' raza meħuda mill-pjanta cannabis bi ksur tad-disposizzjonijiet tal-Kapitolu 101 tal-Ligijiet ta' Malta.

Dawn l-ghoxrin blokka tar-raza meħuda mill-pjanta cannabis hawn fuq imsemmija, gew elevati minn membri tal-Pulizija u wara li saret l-analizi xjentifika fuqhom minn esperti mahtura mill-Qorti, rrizulta li fil-fatt dawn l-ghoxrin blokka kien jikkonsistu f'raza meħuda mill-pjanta cannabis u kellhom il-piz ta' erbat elef tminn mijha sebgha u ghoxrin punt tlieta grammi (4827.3 gr) b'purita ta' *tetrahydrocannabinol* ta' cirka 8.2% u li

kienet iggib il-valur fis-suq miftuh ta' madwar tletin elf, disa mijas tlieta u erbghin euro (€30,943).

L-akkuzat ma kienx awtorizzat jew b'xi mod iehor licenzjat b'xi licenza moghtija mill-Ministru responsabbli ghas-Sahha u ma kienx awtorizzat bir-Regoli tal-1939 ghall-Kontroll Intern fuq id-Drogi Perikoluzi jew b'xi awtorità moghtija mill-Ministru responsabbli ghas-Sahha li jkollu dik id-droga fil-pussess tieghu.

Illi b'sentenza tal-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali fl-ismijiet "Il-Pulizija v. Jesmond Mary Vella" tal-11 ta' Novembru, 2003 l-akkuzat Jesmond Mary Vella instab hati ta' diversi delitti.

Illi b'ghemilu hawn fuq imsemmi, Jesmond Mary Vella sar hati talli kellu fil-pussess tieghu ir-raza mehuda mill-pjanta *Cannabis* jew xi preparazzjonijiet li kellhom bhala bazi din ir-raza li fit-total kien jammonta ghal piz totali komplexiv ta' madwar erbat elef tminn mijas sebgha u ghoxrin punt tlieta grammi (4827.3 g) b'purita ta' *tetrahydrocannabinol* ta' cirka 8.2% u li kienet iggib il-valur fis-suq miftuh ta' madwar tletin elf, disa mijas tlieta u erbghin euro (€30,943) u dan meta ma kienx fil-pussess ta' awtorizzazzjoni ghall-importazzjoni jew ghall-esportazzjoni mahrug mit-Tabib Principali tal-Gvern skond id-disposizzjonijiet tat-Taqsima VI tal-Ordinanza dwar il-Medicini Perikoluzi, u meta ma kienx bil-licenzja jew xor'ohra awtorizzat li jimmanifattura jew iforni d-droga msemmija, u ma kienx b'xi mod iehor bil-licenzja moghtija mill-Ministru responsabbli ghas-Sahha u ma kienx awtorizzati bir-Regoli tal-1939 ghall-Kontroll Intern fuq id-Drogi Perikoluzi jew b'xi awtorità moghtija mill-Ministru responsabbli ghas-Sahha li jkollu dik id-droga fil-pussess tieghu, u dik id-droga ma gietx fornita lilu ghall-uzu tieghu skond ricetta kif provdut fir-

Regoli msemmija, u b'dan li r-reat sar taht tali cirkostanzi li juru li dak il-pussess ma kienx ghall-uzu esklussiv tieghu; kif ukoll li huwa recidiv.

Ghaldaqstant l-Avukat Generali f'isem ir-Repubblika ta' Malta, in bazi ghall-fatti narrati fil-paragrafi precedenti u ghac-cirkostanzi kollha aktar il-fuq imsemmija, jakuza lill-imsemmi Jesmond Mary Vella, recidiv f'delitt, bhala li sar hati talli fid-19 ta' Gunju 2008 u matul il-jiem u gimghat qabel din id-data, huwa kellu fil-pussess tieghu ir-raza mehuda mill-pjanta *Cannabis* jew xi preparazzjonijiet li kellhom bhala bazi din ir-raza meta ma kienx fil-pussess ta' awtorizzazzjoni ghall-importazzjoni jew ghall-esportazzjoni mahrug mit-Tabib Principali tal-Gvern skond id-disposizzjonijiet tat-Taqsima VI tal-Ordinanza dwar il-Medicini Perikoluzi, u meta ma kienx bil-licenza jew xort'ohra awtorizzat li jimmanifattura jew iforni d-droga msemmija, u ma kienx b'xi mod iehor bil-licenzja moghtija mill-Ministru responsabbi ghas-Sahha u ma kienx awtorizzati bir-Regoli tal-1939 ghall-Kontroll Intern fuq id-Drogi Perikoluzi jew b'xi awtorità moghtija mill-Ministru responsabbi ghas-Sahha li jkollu dik id-droga fil-pussess tieghu, u dik id-droga ma gietx fornita lilu ghall-uzu tieghu skond ricetta kif provdut fir-Regoli msemmija, u b'dan li r-reat sar taht tali cirkostanzi li juru li dak il-pussess ma kienx ghall-uzu esklussiv tieghu;

u billi b'sentenza tal-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali fl-ismijiet "Il-Pulizija v. Jesmond Mary Vella" tal-11 ta' Novembru, 2003 l-akkuzat Jesmond Mary Vella instab hati ta' diversi delitti, l-Avukat Generali qiegħed jaddebita lill-istess akkuzat bir-recidiva; u jitlob għalhekk illi jingħamel skond il-ligi kontra l-imsemmi akkuzat u illi jiġi kkundannat għal piena ta' priguneri ja għal ġhomru flimkien mal-piena tar-rekluzjoni għal mhux aktar minn tħalli il-perjodu u multa ta'

mhux anqas minn elfejn tlett mijà u disa u ghoxrin euro u sebgha u tletin centezmi (€2329.37) izda mhux izjed minn mijà u sittax il-elf erba' mijà u tmienja u sittin euro u sebgha u sittin centezmi (€116,468.67) u l-konfiska favur il-Gvern tal-oggetti kollha li dwarhom sar ir-reat u l-konfiska favur il-Gvern ta' kull flejes jew proprietà mobbli u immobbli ohra tal-persuna hekk misjuba hatja, skond dak li hemm u jintqal fl-artikoli 2, 8(a), 9, 10(1), 12, 22(1)(a)(1B)(b)(2)(a)(i)(3A)(a)(b)(c)(d) u 26 tal-Ordinanza dwar il-Medicini Perikoluzi, u r-regolamenti 2, 9 u 16 tar-Regoli tal-1939 ghall-Kontroll Intern fuq id-Drogi Perikoluzi [N.G. 292 tal-1939], u fl-artikoli 17, 23, 31, 49, 50 u 533 tal-Kodici Kriminali jew ghal kull piena ohra li tista' skond il-ligi tinghata ghal-htija tal-imsemmi akkuzat.

Rat illi l-akkuzat ma kienx iprezenta nota t'eccezzjonijiet preliminari.

Rat l-atti kollha processwali, inkluzi l-atti tal-kumpilazzjoni.

Rat illi permezz ta' digriet datat l-24 ta' Jannar, 2023, il-Qorti laqghet it-talba tal-akkuzat sabiex a tenur il-proviso tal-Artikolu 449(1) tal-Kodici Kriminali iressaq il-quddiem in-nota t'eccezzjonijiet preliminari ulterjuri tieghu skont il-ligi.

Rat illi permezz ta' nota t'eccezzjonijiet preliminari ulterjuri datata il-25 ta' Jannar, 2023, l-akkuzat a tenur l-Artikolu 449(1)(g) tal-Kodici Kriminali ecepixxa l-inammissibilita' u l-konsegwenti sfilz mill-atti processwali ta' kull stqarrija u/jew dikjarazzjoni rilaxxata mill-akkuzat kemm lil Membri tal-Korp tal-Pulizija, lil esperti tal-Qorti u quddiem il-Magistrat li mexxa l-Inkjesta dwar l-in genere u per konsegwenza l-inammissibilita' u l-konsegwenti sfilz ta' kull referenza li saret fl-atti processwali għal dawn l-istqarrijiet u dikjarazzjonijiet (skritti jew verbali) billi fiz-zmien li gew rilaxxati l-akkuzat ma nghatalux il-jedd li jikkonsulta ma'avukat tal-fiducja tieghu la qabel u wisq inqas matul it-tehid tal-

istqarrijiet u/jew dikjarazzjonijiet u dana bi vjolazzjoni tal-artikolu 6(3)(c) moqriflimkien mal-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja dwar id-Drittijirt tal-Bniedem.

Rat ir-risposta tal-Avukat Generali datata 15 ta' Frar, 2023, fejn brevement stqarr illi l-istqarrija tal-akkuzat tmur lura ghal Gunju tas-sena 2008 fejn din ittiehdet skont il-ligijiet vigenti ta' dak iz-zmien. L-akkuzat inghata d-dritt tas-silenzju, b'dan li ma kienx obbligat li jitkellem jekk ma xtaqx li jitkellem, b'dana li dak li jinghad seta' jingieb bhala prova. Fil-mori tal-proceduri l-akkuzat dejjem kien assistit minn avukat u din il-lanjanza dwar il-mod kif ittiehdet l-istqarrija tieghu qatt ma tqajjmet qabel. L-Avukat Generali sahaq illi meta jittiehed kont tal-process kollu, l-akkuzat dejjem kellu smiegh xieraq. L-Avukat Generali tenna li l-Qorti ta' natura penali m'ghandhomx il-kompetenza li jiddikjaraw stqarrija inammissibili u jordnaw l-isfilz tagħha meta l-istess stqarrija mhijiex nieqsa mill-valur probatorju gialadarba ma hemm ebda regola ta' dritt penali li teskludi l-ammissjoni tal-istess. L-istqarrija hija konformi mal-ligijiet penali vigenti fiz-zmien ta' meta ttiehdet. L-Avukat Generali jsostni illi l-akkuzat m' ingħatax id-dritt li jkun assistit minn avukat kemm qabel u wara l-interrogazzjoni ghaliex il-ligi vigenti ta' dak iz-zmien ma kienitx tipprovd i dan. Id-difiza qed tibbaza din l-eccezzjoni strettament fuq in-nuqqas t'assistenza legali waqt it-tehid tal-istqarrija u mhux fuq x'irregolarita' ta' xi dritt penali u/jew that xi dispozizzjoni tal-ligi penali. L-Avukat Generali kompla billi qal li minn *Beuze* il-quddiem l-fatt wahdu m'ghandux irendi tali stqarrijiet inammissibili b'mod awtomatiku. Galadarba l-process gudizzjarju għadu ma seħħx fl-intier tieghu, ma jistax f'dan l-istadju jigi stabbilit jekk hemmx vjolazzjoni tad-drittijiet kostituzzjonali tal-akkuzat b'dana li l-istess stqarrija u kwalunkwe prova ohra marbuta magħha ma tistax tigi sfilzata mill-atti f'dan l-istadju. L-Avukat Generali jghid illi f'kazijiet fejn tali stqarrija tista' tkun ta' pregudizzju ghall-akkuzat, jiista' jigi dibattut li jkun hemm mitigazzjoni fil-piena f'kaz ta' verdett ta' htija hekk kif jigri meta kaz ma jinqatax fi zmien xieraq u jirrizulta li tali dewmien ma kienx tort tal-akkuzat.

Illi mhux l-istess qed jigri f'certu kazijiet bl-isfilz tal-istqarrijiet fejn ma jkunx inghata d-dritt tal-assistenza legali, fejn b'konsegwenza ta' tali sfilz l-ammisjoni tal-persuna ma jibqala l-ebda valur probatorju bil-konsegwenza li tali persuna tispicca liberata minflok ma jkollha temperament fil-piena. L-Avukat Gnereali jagħmel referenza għal sentenza kostituzzjonali fl-ismijiet **Charles Steven Muscat kontra Avukat Generali** deciza nhar it-8 t' Ottubru 2012 fejn gie ritenut is-segwenti:

'Din il-Qorti ttendi illi l-jedd li jagħtu l-Kostituzjoni u lKonvenzjoni huwa dak għal smigh xieraq: ma hemm ebda jedd li kull min hu akkuzat b'reat kriminali jigi liberat minn dik l-akkuza, jew li l-akkuzat jingħata l-mezzi biex, hati jew mhux, jinheles mill-akkuza, jew li, minhabba xi irregolarità, tkun xi tkun, min fuq il-fatti għandu jinstab hati għandu jithalla jahrab il-konsegwenzi ta' ghemilu. Il-jedd għal smigh xieraq jingħata kemm biex, wara process fi zmien ragonevoli u bil-garanziji xierqa, min ma huwiex hati ma jehilx bi htija, u biex jingħata l-mezzi kollha meħtiega għalhekk, u kemm biex min huwa tassew hati ma jahrabx il-konsegwenzi tal-htija tieghu. Il-jedd għal smigh xieraq ma jingħatax biex min hu tassew hati jasal biex, b'xi mod jew b'iehor, ma jwegħibx tal-htija tieghu. Jekk il-jedd għal smigh xieraq, kif interpretat u applikat, iwassal għal hekk, mela hemm xi haga hazina hafna fissistema tal-harsien tad-drittijiet'

Għal dawn ir-ragunijiet l-Avukat Generali qiegħed jitlob lil din il-Qorti sabiex tirrespingi din l-eccezzjoni tal-akkuzat.

Ikkunsidrat:

L-eccezzjoni ulterjuri hekk kif sollevata mill-akkuzat tirrigwardja l-inammissibilita' tal-istqarrija/iet u/jew dikjarazzjoni/jiet tal-akkuzat, kif ukoll l-

inammissibilita' t' kwalsiasi referenza ghal din l-istqarrija/ijiet u dan ghaliex l-akkuzat ma kienx assistiti minn avukat la qabel u anqas wara l-interrogazzjoni.

Illi l-akkuzat Jesmond Mary Vella rrilaxxa stqarrija nhar l-20 ta' Gunju, 2008 u li tinsab a fol. 19 et seq. tal-process Fil-bidu ta' din l-istqarrija tirrizulta is-segwenti twissija:

*'Twissija moghtija mill-Ispettur Johann J. Fenech fil-prezenza ta'PS 1086
Johann Micallef:*

*"M'intix obbligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem, imma dak
li tghid jista' jingieb bi prova."*

Fl-ahhar ta' din l-istess stqarrija nsibu l-kliem:

*'Din l-istqarrija ghamiltha volontarjament, minghajr theddid, weghdi jew
promessi ta' vantaggi. Hija l-verita' u wara li nqrat minni stess ma rrid inzid
jew innaqqas jew inbiddel xejn minnha u nagħzel li ma niffirmax.'*

Illi jirrizulta li meta l-akkuzat Jesmond Mary Vella rrilaxxa l-istqarrija tieghu, dan ma kellu **l-ebda d-dritt li jikkonsulta ma' Avukat jew Prokurator legali, la qabel u anqas waqt ir-rilaxx tal-istqarrija**. Illi minkejja li l-ligi kienet tiprovaldi għal dan, dawn id-drittijiet sa qabel l-10 ta' Frar, 2010, ma kienux infurzati.

Din il-Qorti sejra tagħmel referenza għal uhud mis-sentenzi li indirizzaw kwistjonijiet rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal-istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat.

Fis-sentenza **il-Pulizija vs. Esron Pullicino**,¹ l-imputat kien irilaxxa stqarrija nhar is-26 ta' Frar, 2006, meta dan ma kienx assistit minn avukat, la qabel u lanqas wara l-interrogazzjoni. In oltre, il-Qorti qalet is-segwenti:

'Minn ezami tal-fatti kif jemergu f'dan il-kaz, ghalhekk jirrizulta sufficjentement pruvat li l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni, gie vvjolat kemm fuq bazi oggettiva kemm ukoll mill-aspett ta' "self-incriminating evidence". Filmument li gie interrogat l-appellat u meta rrilaxxja l-istqarrija mal-ufficjal koncernat kienet tipprevali "a systematic restriction of access to a lawyer pursuant to the relevant legal provisions". (Boz v. Turkey 9.02.2010, u Dayanan v. Turkey 13.10.2009).'

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet ikkonkludiet illi kienu gew lezi d-drittijiet ta' Esron Pullicino ghal smiegh xieraq kif sancit fl-Artikolu 6(3)(c) konguntivament mal-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja meta dan ma kienx assistit minn Avukat waqt li kien detenut mill-Pulizija Ezekuttiva u rrilaxxja stqarrija. Dan il-kaz sussegwentament tkompla quddiem il-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali u fis-sentenza tagħha l-Qorti għamlet referenza ghall-kawza ohra simili hafna għal dik ta' Pullicino:

*Rat id-digriet ta' din il-Qorti mogħti illum fis-7 t'Ottubru 2011 fejn iddikjarat illi r-rimedju li għandu jingħata għal ksur ta' smiegh xieraq ta' l-imputat: "huwa propju dak li qalet il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha **Pulizija v. Alvin Privitera** deciza nhar il-11 ta' April 2011, u li kienet titratta kaz prattikament identiku għal dak odjern. ... F'dik is-sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali irriteniet li din il-Qorti għandha "tevalwa l-validita u l-ammissibilita tal-provi migħuba quddiemha" fid-dawl tal-konkluzjonijiet tassentenza tal-Qorti Kostituzzjonali. Fil-fehma ta' din il-Qorti, dan ifisser **li l-atti tal-kawza odjerna għandhom jibqghu intatti,***

¹ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 April 2011.

pero meta din il-Qorti tasal biex taghti sentenza għandha tixtarr il-provi migjuba quddiemha sabiex tassigura li l-htija jew l-innocenza ta' l-imputat tigi esklussivament stabilita minn provi mhux inkwinati minhabba li jilledu d-dritt ta' smiegh xieraq, u li l-istqarrija de quo ma jkollha l-ebda influwenza, diretta jew indiretta, fuq l-ezitu ta' dawn il-proceduri kriminali.”²

Din is-sentenza giet ukoll ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell nhar is-6 ta' Dicembru, 2013.

Fil-kaz tal-**Pulizija vs Mark Lombardi**,³ il-Qorti Kostituzzjonali d-decidiet bl-istess mod bhal fil-kaz ta' Pullicino u għamlet referenza ghall-kaz **Cadder (Appellant) v. Her Majesty's Advocate (Respondent) (Scotland) [2010] UKSC 43** u rriteniet s-segwenti:

'F'dak l-appell il-kwistjoni li kellha quddiemha l-Qorti kienet jekk persuna li kienet mizmuma fl-Iskozja mill-Pulizija fuq suspett li kienet ikkommettiet reat kellhiex dritt ghall-avukat qabel ma tigi interrogata.

Dik il-Qorti bdiet billi ezaminat jekk kellhiex tiehu “into account any decision of the Strasbourg Court” u cjo` l-kaz Salduz in partikolari. Hi qalet li, “This does not of course mean that these decisions are to be binding in any way upon the UK Courts⁴” imma fl-istess hin kompliet li, “The court should follow any clear and constant jurisprudence of the Strasbourg Court. There are degrees. But when faced with a unanimous decision of the Grand Chamber, this was, in itself, ‘a formidable reason’ for following it’. Salduz is a decision

² Deciza mill-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali nhar it-2 ta' Novembru, 2011.

³ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 t' April, 2011.

⁴ Effettivament id-decizjonijiet tal-Qorti ta' Strasbourg jorbtu lill-Gvern mhux lill-Qrati. Izda meta Qorti tkun qed tittratta kawza dwar drittijiet tal-bniedem hi għandha tinterpretar l-ligi f'dan il-kaz konformement ma' l-artikoli tal-Konvenzjoni.

of the Grand Chamber, now firmly established in the European Court of Human Rights' case law". [48]

Fil-mertu, fil-kaz Cadder gie deciz li:

"The rule in Salduz is based on the right not to incriminate oneself" [33]

"The more one reads on through the judgment, however, the clearer it becomes that the Grand Chamber was determined to tighten up the approach that must be taken to protect a detainee against duress or pressure of any kind that might lead him to incriminate himself". "[49]. "The guarantees otherwise offered by the Scottish legal system (in particular corroboration) are commendable but are beside the point. They do not address the European Court's concern, which is with self-incrimination" [50], [66] & [92]

A right of access to a lawyer, which is implied in order to protect a right at the heart of the notion of a fair procedure under article 6, must itself lie near that heart. For this reason, in my view there is not the remotest chance that the European Court would find that, because of the other protections that Scots law provides for accused persons, it is compatible with article 6(1) and (3)(c) for the Scottish system to omit this safeguard – which the Committee for the Prevention of Torture regards as "fundamental" – and for suspects to be routinely questioned without having the right to consult a lawyer first. On this matter Strasbourg has spoken: the courts in this country have no real option but to apply the law which it has laid down". [93]

Il-Qorti kkonkludiet billi:

Ir-raguni tal-insistenza tal-Qorti Ewropea dwar dan id-dritt ghall-assistenza legali fl-istadju inizjali tal-investigazzjoni hija minhabba l-principju li hadd m'ghandu jinkrimina ruhu (kaz Cadder fuq

surreferit para. 33) kif ukoll biex jinzamm bilanc bejn id-drittijiet tal-akkuzat u dawk tal-prosekuzzjoni. L-argument li altrimenti jkun difficli li l-Pulizija tottjeni 'conviction' mhux fattur li għandu jittieħed inkonsiderazzjoni fit-thaddim ta' dan il-bilanc. Il-Pulizija għandha ssib il-mezzi biex issolvi l-kazijiet li jkollha u mhux tiddependi fuq is-soluzzjoni assai facli ta' ammissjoni minn persuna investigata mingħajr l-assistenza ta' avukat.

Fil-kawza il-Pulizija vs Pawlu Grech⁵ il-Qorti sostniet:

Illi fil-kaz li l-Qorti għandha quddiemha llum, l-imputat ta' l-istqarrija tieghu bla ma kellu l-opportunita' li jkellem avukat qabel beda jagħmilha jew f'xi waqt hu u kien mizmum fil-kwartieri generali tal-Pulizija. Ghalkemm dak iz-zmien, fil-Kodici Kriminali kien hemm dispozizzjoni li tiprovd iċċallu għall-jedd ta' parir legali f'ċirkostanzi, din ma kinitx disponibbli lill-imputat u lill-ebda persuna li setghet kienet tinsab fl-istess ilma tieghu. Din ic-caħda, fid-dawl ta' dak li ssema aktar qabel, minnha unifisha ggib ksur tal-jedd fundamentali tieghu kif imħares bl-artikolu 6(3)(c) tal-Konvenzjoni, marbut mal-artikolu 6(1) tal-istess;

Illi l-Qorti ma tistax tilqa' s-sottomissjoni magħmula mill-Prosekuzzjoni u mill-Avukat Generali li l-imputat kien ingħata twissija sa minn qabel ma ta l-istqarrija tieghu dwar il-jedd tieghu li sata' jibqa' fommu sieket u li dik l-istqarrija għamilha bla theddid u bla ma kien imgieghel. It-twissija ("caution") m'hijiex rimedju kontra l-ksur tal-jedd ghaliex, kif ga ntware qabel, xorta wahda jsehh ksur tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni jekk il-persuna tinzamm mill-Pulizija bla ma tingħata l-opportunita' li tiehu parir mingħand avukat, imqar

⁵ Deciza mill-Prim Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-3 ta' Novembru, 2011.

jejk dik il-persuna tibqa' b'fommha mehjut il-hin kollu. Minnha unifisha, lanqas il-fatt li l-listqarrija saret volontarjament ma hija wisq rilevanti ghall-finijiet dwar jekk l-listess stqarrija ttehditx minghajr ma l-persuna li ghamlitha kellha l-ghajjnuna ta' avukat tal-fiducja tagħha;

Kuntrarjament ghal dak li gie ndikat supra, il-Qorti fil-kaz fl-ismijiet **Geoffrey Galea vs l-Avukat generali et**⁶ qalet hekk:

13. *Fit-tieni aggravju tieghu l-attur qiegħed iħġid illi huwa minnu illi hemm cirkostanzi fejn il-jedd ghall-ghajjnuna ta' avukat ma huwiex assolut u jista' jigi soggett għal restrizzjonijiet. Ikompli jħid izda illi l-fatt illi, fiz-zmien relevanti, ma kienx hemm legislazzjoni fis-sehh li tirregola dawn ir-restrizzjonijiet, b'mod illi l-jedd kien effettivament inezistenti u mhux biss soggett għal restrizzjonijiet, huwa bi ksur tal-jedd għal smigh xieraq.*

14. *Huwa minnu illi hemm gurisprudenza tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem, mhux tal-Grand Chamber, li tidher li tagħti ragun lill-attur.*

15. *Din il-gurisprudenza izda tiehu pozizzjoni aktar radikali minn dik li esprimiet l-istess Qorti ewropeja fil-kaz ta' Salduz v. it-Turkija, fejn il-Grand Chamber ma adottatx l-opinjoni separata tal-Imħallef Bratza meta ried illi*

"the Court should have used the opportunity to state in clear terms that the fairness of criminal proceedings under Article 6 requires that, as a rule, a suspect should be granted access to legal advice from the moment he is taken into police custody or pre-trial detention",

⁶Deciza mill-Qorti Kostituzzjoni nhar it-28 ta' Gunju, 2013.

u qalet, minflok, illi:

"Article 6 – especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions."

...

17. Din il-pozizzjoni hija aktar razzjonali, konsistenti u logika, għax il-jedd moghti mill-art. 6 huwa l-jedd għal smigh xieraq u mhux il-jedd ghall-ghajnuna ta' avukat qabel ma, jew waqt illi, tittieħed stqarrija. Nuqqas illi ma jwassal għal ebda pregudizzju effettiv ma għandux jitqies li huwa bi ksur ta' jedd fondamentali. Wara kollox, f'dan bħal f'kull qasam iehor tal-ligi l-ghan ewlieni hu li tinkixef il-verità, u li ma jigrix illi, minhabba l-uzu ta' pratici abuzivi, tittieħed stqarrija li ma jkollhiex mis-sewwa: ma huwiex, u ma għandux ikun il-ghan tal-ligi illi persuna tħrab il-konseguenzi ta' għemilha minhabba xi nuqqas mingħajr ma jintwera illi dan in-nuqqas kellu konseguenzi pratici. Fil-fehma ta' din il-Qorti jkun kontro-sens li tħid illi jkun hemm ksur ta' jedd - u sahansitra ta' jedd fondamentali - meta ma jkun hemm ebda pregudizzju, għaliex dan wassal għal evalwazzjoni fl-astratt minflok għal apprezzament tas-sitwazzjoni fil-konkret. Interpretazzjoni bħal din tkun biss trivjalizzazzjoni u svalutazzjoni tan-natura "fondamentali" ta' dawn il-jeddijiet.

...

20. Billi għalhekk in-nuqqas ta' jedd ghall-ghajnuna ta' avukat qabel jew waqt l-istqarrija ma jwassalx, għalhekk biss u ipso facto, għal ksur tal-jedd tal-attur, fadal illi naraw, fil-meritu, jekk dak in-nuqqas holoqx pregudizzju hekk illi jwassal, jew x'aktarx iwassal, għal ksur. Il-fatt illi, kif sewwa ighid l-attur, fiz-zmien relevanti ma kienx hemm ligi pozitiva li tirregola l-jedd ta'

ghajnuna ta' avukat u ccirkostanzi fejn dak il-jedd jista' ma jinghatax ma jzommx lil din il-Qorti milli tara jekk, fic-cirkostanzi tal-kaz, innuqqas ta' ghajnuna ta' avukat kienx ta' pregudizzju ghalih, ghax il-kuncetti u l-istituti tal-ligijiet fondamentali għandhom tifsira "awtonoma" li ma hijiex limitata b'dak li tghid jew ma tghidx il-ligi oridinarja.

21. Din il-Qorti taqbel mal-ewwel Qorti illi l-attur ma weriex li tassew garrab ksur tal-jedd tieghu għal smigh xieraq la taht l-art. 39 tal-Kostutuzzjoni u lanqas taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Fil-kaz tal-lum Geoffrey Galea ma allegax illi gie msawwat jew mhedded jew imqarraq biex għamel l-istqarrija jew kien ibati minn xi vulnerabilità partikolari xort'ohra meta għamel dik l-istqarrija. Il-prezenza ta' avukat hija garanzija li ma jsirux abbużi bħal dawn, izda l-attur ma allegax li dan sehh fil-kaz tieghu. Anzi, tant ma hassx ruhu pregudikat illi, ghalkemm l-istqarrija għamilha fl-1 ta' Lulju 2003, stenna sal-11 ta' Mejju 2012 biex jilmenta bi ksur ta' drittijiet u jiftah il-kawza tal-lum, prezumibilment ghax issa sar jafbl-izviluppi gurisprudenzjali fuq imsemmija u haseb li seta' jinqeda b'mezz gdid ta' difiza. Fil-fatt, izda, lanqas fil-kawza tal-lum ma hu qiegħed jilmenta illi l-istqarrija ttieħdet b'abbuz: qiegħed jilmenta biss min-nuqqas li ma kellux ghajnuna ta' avukat, jew, ahjar, li ma kellux jedd ghall-ghajnuna ta' avukat.

Għaldaqstant il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet illi t-tħehid tal-istqarrija, ghalkemm mingħajr l-ghajnuna ta' avukat, ma wassal għal ebda ksur tal-jeddiżżejjiet tal-attur imħarsa taht l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni.

Sentenza ohra li ddecidiet bl-istess mod hi dik fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Alexei Zerafa**,⁷ fejn il-Qorti ta' l-Appell Kriminali ppronunciet ruhha kif gej:

⁷ Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali nhar il-31 ta' Lulju, 2013.

9. F'dar-rigward din il-Qorti tirreferi ghal dak li ntqal fis-sentenza fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta v. Antonio Abdilla et moghtija minn din il-Qorti fil-gurisdizzjoni superjuri tagħha fid-9 ta' Mejju 2013 u sejra ssir referenza għalihha in extenso:

"8. Din il-Qorti tosserva l-ewwel nett illi meta stqarrija tingħata minn suspettat mingħajr l-assistenza ta' avukat dan ma jissarrafx awtomatikament fi vjolazzjoni tad-dritt fondamentali għal smigh xieraq u konsegwentement fl-inammissibilita' awtomatika tagħha. Hekk, fis-sentenza moghtija fit-8 ta' Ottubru 2012 mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kawza fl-ismijiet Charles Steven Muscat vs Avukat Generali, fejn gie deciz li ma kienx hemm ksur ta' smigh xieraq fic-cirkostanzi ta' dak il-kaz fejn ukoll l-imsemmi Muscat ma kellux assistenza legali, u wara li dik il-Qorti spjegat l-import tas-sentenzi relevanti tal-Qorti ta' Strasbourg, il-Qorti Kostituzzjonali rriteniet kif gej:

"14. Din il-Qorti ttendi illi l-jedd li jagħtu l-Kostituzjoni u l-Konvenzjoni huwa dak għal smigh xieraq: ma hemm ebda jedd li kull min hu akkuzat b'reat kriminali jigi liberat minn dik l-akkuza, jew li l-akkuza jingħata l-mezzi biex, hati jew mhux, jinheles mill-akkuza, jew li, minhabba xi irregolarita` , tkun xi tkun, min fuq il-fatti għandu jinstab hati għandu jithalla jahrab il-konsegwenzi ta' ghemilu. Il-jedd għal smigh xieraq jingħata kemm biex, wara process fi zmien ragonevoli u bil-garanziji xierqa, min ma huwiex hati ma jehilx bi htija, u biex jingħata l-mezzi kollha meħtiega għalhekk, u kemm biex min huwa tassew hati ma jahrabx il-konsegwenzi tal-htija tieghu. Il-jedd għal smigh xieraq ma jingħatax biex min hu tassew hati jasal biex, b'xi mod jew b'ieħor, ma jwegibx tal-htija tieghu. Jekk il-jedd għal smigh xieraq, kif interpretat u applikat, iwassal għal hekk, mela hemm xi haga hazina hafna fis-sistema tal-harsien tad-drittijiet"

....

“25. Partikolarment relevanti huwa dak li jinghad fil-bidu tal-para. 52 [fil-kaz ta’ Salduz vs It-Turkija]: “National laws may attach consequences to the attitude of an accused at the initial stages of police interrogation which are decisive for the prospects of the defence in any subsequent criminal proceedings”. Ir-referenza hawnhekk hija ghall-konsegwenza ta’ inferenza sfavorevoli (“adverse inference”) kontra min jaghzel li ma jwegibx ghall-mistoqsijiet li jsirulu. Fil-ligi tagħna kif kienet fiz-zmien relevanti ghall-kaz tal-lum, qabel ma dahlu fis-sehh l-art. 355AT u 355AU tal-Kodici Kriminali, il-jedd li tibqa’ sieket u ma twegibx ghall-mistoqsijiet li jsirulek kien absolut u bla kondizzjonijiet, u ma setghet issir ebda inferenza minn dik l-ghazla. Ghalhekk, il-konsegwenzi li, fil-fehma tal-Qorti Ewropeja, joholqu l-htiega ta’ parir legali biex l-interrogat jagħzel iwegibx jew jibqax sieket, ma jezistux fil-kaz tal-lum, ghax, ghalkemm l-attur ma setax jagħzel li jkellem avukat qabel ma jwiegeb, seta’ liberament u bla konsegwenzi ta’ xejn jagħzel li ma jwegibx. Kien ikun mod iehor li kieku l-ligi kienet tippermetti illi ssir xi inferenza mis-skiet.

“26. Relevanti wkoll dak li jinghad fil-para. 54: “This right [to assistance by a lawyer] indeed presupposes that the prosecution in a criminal case seek to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused”. Filkaz tal-lum ma saret ebda allegazzjoni ta’ theddid, vjolenza jew abbuz.

“27. Għandu jingħad ukoll illi l-Qorti Ewropeja wkoll fl-istess kaz ta’ Salduz osservat illi l-ghajnuna ta’ avukat waqt l-interrogazzjoni twassal għal ksur tal-jedd għal smigh xieraq fil-kaz biss li, minhabba f'hekk, il-gustizza tal-process tkun kompromessa: ‘Article 6 - especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions.’”

“28. Naraw issa kif dawn il-principji jolqtu l-kaz tal-lum.

“29. Fil-kaz tal-lum l-attur kien ragel matur li g  kien qieghed jiskonta sentenza fil-facilit  korrettiva meta kien interrogat: l-istqarrija ghamilha fis-7 ta’ Awissu 2002 u kien ilu l-habs mill-1994. Kellu esperjenza ta’ interrogazzjoni mill-Pulizija u ma kienx xi minorenni jew ibati minn xi forma ohra ta’ vulnerabilità hekk li facilment ikun intimidit bl-ambjent fejn issir linterrogazzjoni. Ghalhekk, ma hemmx il-fattur li wassal ghal sejbien ta’ ksur tal-jedd ghal smigh xieraq fil-kazijiet ta’ Il-Pulizija v. Esron Pullicino, fejn il-persuna interrogata kienet għadha minorenni, u ta’ Il-Pulizija v. Alvin Privitera, fejn il-persuna interrogata kienet ilha biss erba’ xhur li għalqet it-tmintax-il sena.

“30. F’dan il-kuntest huwa relevanti dak li qalet il-Qorti Ewropeja fil-kaz ta’ Paskal v. l-Ukrajna: “the level of the applicant’s expertise cannot be discounted in assessing whether his consent to participate in the particular questioning was well informed”.

“31. Relevanti wkoll il-fatt illi l-attur kien mgharraf bil-jedd tieghu li jibqa’ sieket u ma jwegibx. Kif rajna, din l-ghażla seta’ jagħmilha bla konsegwenzi ta’ xejn u għalhekk għamilha b’libert  shiha. Ma hemm ebda xieħda u lanqas allegazzjoni li kien mheded jew imqarraq b’weġħdiet ta’ xi vantagg. Din il-libert  fl-ghażla jekk iwegibx jew le tagħti garanzija kontra kull pregudizzju minħabba awtoinkriminazzjoni.

“32. Relevanti wkoll il-fatt illi sakemm fetah il-kawza tal-lum fit-2 ta’ Dicembru 2010 – wara li kienet magħrufa s-sentenza ta’ Salduz – l-attur qatt ma fittex li jieħu lura l-istqarrija li kien għamel jew li jichad dak li qal fiha. Dan huwa sinjal li l-attur stess ma kienx qieghed ihoss illi tqiegħed taħbi svantagg ingust blistqarrija li, wara kollo, għamilha liberament.

“33. Meta tqis ukoll illi l-attur għad irid ighaddi mill-process penali bil-garanziji procedurali kollha li dan jaġhti u fejn jingiebu l-provi kollha, u mhux biss l-istqarrija ta’ l-akkuzat; illi matul dan il-process l-attur sejjer ikollu l-ghajnuna ta’ avukat; u illi l-imhallef togħiġi sejjer iwissi lill-gurati bil-perikolu illi joqogħdu biss fuq l-istqarrija meta jiddeċiedu dwar htija, bla ma jqisu wkoll il-provi l-ohra, u illi l-imhallef sahansitra jista’ jwissi lill-gurati biex jiġi kartaw l-istqarrija jekk tingieb xieħda – li ma tressqitx quddiem din il-Qorti – li l-istqarrija ttieħdet bi vjolenza, b'qerq jew b'theddid, din il-Qorti hija tal-fehma illi ma ntware ebda ksur tal-jedd għal smigh xieraq bit-tehid tal-istqarrija tal-attur mingħajr ma kellu l-ghajnuna ta’ avukat.

F'dan l-istadju din il-Qorti thoss li għandha tenfasizza illi sa minn 1-10 ta’ Frar, 2010, sa qabel it-28 ta’ Novembru, 2016, suspectat jew akkuzat kellu dritt li jieħu parir ta’ avukat jew prokuratur legali biss fil-bidu ta’ l-interrogazzjoni għal hin ta’ massimu siegħa. Peress li l-Ewwel Qorti, fis-sentenza tagħha għamlet referenza għal sentenzi fejn akkuzat jew suspectat kellu dan id-dritt, din il-Qorti thoss li għandha tagħmel referenza wkoll għal xi whud mis-sentenzi li ppronuncew ruhhom fuq l-ammissibbilita’ o meno ta’ stqarrija meta akkuzat jew suspectat kellhom dan id-dritt limitat.

Sentenza li għamlet impatt sinifikanti fuq il-gurisprudenza ta' Malta, specjalment fir-rigward ta' l-ammisibiltar ta' stqarrija hija dik tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **Borg v. Malta**.⁸ F'dik is-sentenza l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, fost numru ta' konsiderazzjonijiet, ikkunsidrat li:

‘56. Early access to a lawyer is one of the procedural safeguards to which the Court will have particular regard when examining whether a procedure has

⁸ Deciza fit-12 ta' Jannar, 2016 u reza finali fit-12 ta' April 2016 (Applikazzjoni numru: 37537/13)

extinguished the very essence of the privilege against self-incrimination. These principles are particularly called for in the case of serious charges, for it is in the face of the heaviest penalties that respect for the right to a fair trial is to be ensured to the highest possible degree by democratic societies (see Salduz v. Turkey [GC], no. 36391/02, § 54, ECHR 2008).

57. *The Court reiterates that in order for the right to a fair trial to remain sufficiently "practical and effective" Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6. The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction (see Salduz, cited above, § 55).*

58. Denying the applicant access to a lawyer because this was provided for on a systematic basis by the relevant legal provisions already falls short of the requirements of Article 6 (ibid., § 56).

(ii) *Application to the present case*

59. *The Court observes that the post-Salduz case-law referred to by the Government (paragraph 53 in fine) does not concern situations where the lack of legal assistance at the pre-trial stage stemmed either from a lack of legal provisions allowing for such assistance or from an explicit ban in domestic law*

60. The Court notes that it has found a number of violations of the provisions at issue, in different jurisdictions, arising from the fact that an applicant did not have legal assistance while in police custody because it was not possible under the law then in force (see, for example, *Salduz*, cited above, § 56; *Navone and Others v. Monaco*, nos. 62880/11, 62892/11 and 62899/11, §§ 81-85, 24 October 2013; *Brusco v. France*, no. 1466/07, § 54, 14 October 2010; and *Stojkovic v. France and Belgium*, no. 25303/08, §§ 51-57, 27 October 2011). A systemic restriction of this kind, based on the relevant statutory provisions, was sufficient in itself for the Court to find a violation of Article 6 (see, for example, *Dayanan v. Turkey*, no. 7377/03 §§ 31-33, 13 October 2009; *Yeşilkaya v. Turkey*, no. 59780/00, 8 December 2009; and *Fazli Kaya v. Turkey*, no. 24820/05, 17 September 2013).

61. In respect of the present case, the Court observes that no reliance can be placed on the assertion that the applicant had been reminded of his right to remain silent (see *Salduz*, cited above, § 59); indeed, it is not disputed that the applicant did not waive the right to be assisted by a lawyer at that stage of the proceedings, a right which was not available in domestic law. In this connection, the Court notes that the Government have not contested that there existed a general ban in the domestic system on all accused persons seeking the assistance of a lawyer at the pre-trial stage (in the Maltese context, the stage before arraignment).

62. It follows that, also in the present case, the applicant was denied the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systemic restriction applicable to all accused persons. This already falls short of the requirements of Article 6 namely that the right to assistance of a lawyer at the initial stages of police interrogation may only be subject to restrictions if there are compelling reasons (see *Salduz*, cited above, §§ 52, 55 and 56).

63. *There has accordingly been a violation of Article 6 § 3 (c) taken in conjunction with Article 6 § 1 of the Convention.⁹ (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)*

Fis-sentenza fl-ismijiet '**Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija**',⁹ il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) kienet ikkunsidrat li:

'Fin-nota ta' sottomissjonijiet tagħhom, l-intimati jargumentaw illi l-ilment tar-riorrent fil-meritu huwa nfondat peress illi huwa kien ingħata d-dritt li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, u filfatt kien ezercita dan id-dritt, u illi s-sentenza citati minnu fir-rikors promotur ma huma ta' l-ebda sostenn għal l-ilment tar-riorrent peress illi dawn jipprospettaw sitwazzjoni fejn l-interrogat ma thallie ix ikellem avukat qabel ma ttehdulu l-istqarrija.

l-Qorti rat pero illi l-ilment tar-riorrent fir-rikors promotur tieghu m'huwiex illi ma thallie jikkonsulta ma' avukat qabel ma ttehdietlu l-istqarrija (ħlieff fir-rigward tat-tieni wahda), izda proprju illi l-assistent legali tieghu ma kienx prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, kif jidher per ezempju minn paragrafu 8 u 13 tar-rikors promotur.

M'huwiex ikkонтestat illi r-riorrent ma giex interrogat fil-presenza tal-avukat tieghu, anke ghaliex wara kollox, f'dak iz-zmien il-ligi stess ma kienitx tippermetti dan.

*Fis-sentenza fl-ismijiet **Panovits v. Cyprus** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-11 ta' Dicembru 2008 intqal illi: "...the Court observes that the concept of fairness enshrined in Article 6 requires that the accused be given the benefit of the assistance of a lawyer already at the initial stages of police*

⁹ Deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG)

interrogation. The lack of legal assistance during an applicant's interrogation would constitute a restriction of his defence rights in the absence of compelling reasons that do not prejudice the overall fairness of the proceedings."

*Fuq l-istess linja ta' hsieb, fis-sentenza fl-ismijiet **Dayanan v. Turkey** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fit-13 ta' Ottubru 2009 u citata fir-rikors promour tar-rikorrent intqal is-segwenti:*

"In accordance with the generally recognised international norms, which the Court accepts and which form the framework for its case-law, an accused person is entitled, as soon as he or she is taken into custody, to be assisted by a lawyer, and not only while being questioned (for the relevant international legal materials see Salduz, cited above, §§ 37-44). Indeed, the fairness of proceedings requires that an accused be able to obtain the whole range of services specifically associated with legal assistance. In this regard, counsel has to be able to secure without restriction the fundamental aspects of that person's defence: discussion of the case, organisation of the defence, collection of evidence favourable to the accused, preparation for questioning, support of an accused in distress and checking of the conditions of detention.'

*Il-fatt illi l-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg evolviet sussegwentement ghas-sentenza ta' **Salduz** b'mod illi l-interpretazzjoni tad-dritt ghal smiegh mill-Qorti bdiet tikkonsidra li huwa necessarju li l-arrestat jithalla jkollu l-assistenza ta' avukat waqt l-interrogatorju hija kkonfermata bl-aktar mod car fis-sentenza fl-ismijiet **Brusco v. France** deciza fl-14 ta' Ottubru 2010, fejn il-Qorti ta' Strasbourg ibbazat il-konkluzjoni tagħha mhux biss fuq l-fatt illi Brusco ma thallie ix-kellem avukat qabel ma gie interrogat izda anke ghaliex ma kellux access għal avukat waqt l-ewwel interrogazzjoni tieghu u l-*

interrogazzjonijiet l-ohra kollha ta' wara dik, u dan a kuntrarju ta' dak li jezigi l-Artikolu 6:

"L'avocat n'a donc été en mesure ni de l'informer sur son droit à garder le silence et de ne pas s'auto-incriminer avant son premier interrogatoire ni de l'assister lors de cette déposition et lors de celles qui suivirent, comme l'exige l'article 6 de la Convention."

*Konferma terga aktar cara ta' dan, tinsab fis-sentenza fl-ismijiet **Navone and others v. Monaco** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-24 ta' Ottubru 2013, fejn il- Qorti ikkonkludiet illi l-ligi ta' Monaco, li kienet tippermetti biss konsultazzjoni ma' avukat qabel l-interrogatorju, u ma kienitx tippermetti illi l-avukat ikun prezenti waqt l-interrogazzjoni,¹⁰ kienet leziva tad-dritt ta' smiegh xieraq:*

"Or, en l'espèce, nul ne conteste qu'à l'époque des faits, le droit monégasque ne permettait pas aux personnes gardées à vue de bénéficier d'une assistance d'un avocat pendant les interrogatoires: une telle assistance était donc automatiquement exclue en raison des dispositions légales pertinentes. La Cour relève en effet que le droit interne ne prévoyait qu'une consultation avec un avocat au début de la garde à vue ou de la prolongation de celleci, pendant une heure maximum, l'avocat étant en tout état de cause exclu des interrogatoires dans tous les cas.

(...)

Par conséquent, la Cour ne peut que constater que les requérants ont été automatiquement privés de l'assistance d'un conseil au sens de l'article 6 lors

¹⁰ Bhas-sistema Maltija f'dak iz-zmien. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet '**Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali Kummissarju tal-Pulizija'** deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Cvili (Sede Kostituzzjonal) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG).

de leur garde à vue, la loi en vigueur à l'époque pertinente faisant obstacle à leur présence durant les interrogatoires."

Il-Qorti rat ukoll illi anke l-Qrati ordinarji Maltin diga bdew jesprimu d-dubji tagħhom rigward jekk, il-ligi, kif kienet dak iz-zmien, kienitx tiggarantixxi adegwatament d-dritt ta' smiegh xieraq konsiderat illi ma kienitx tippermetti illi suspettat jkollu assistenza legali waqt l-interrogatorju, u dan kif jidher fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali deciza fis-6 ta' Ottubru, 2016, **fl-ismijiet Il-Pulizija (Spettur Jesmond J. Borg) vs Jason Cortis** fejn intqal illi:

“...jista’ jkun hemm lok għal-dibattitu dwar kemm il-provvedimenti tal-Kap 9 jirrispekkjaw d-dritt ghall-assistenza legali moghti lill-arrestat tenut kont ukoll illi dan id-dritt, kif ezistenti llum taht il-ligi tagħna, huwa ristrett għal siegħa qabel l-interrogatorju u b’hekk jeskludi l-jedd tal-presenza tal-avukat waqt l-istess interrogatorju.
F’dak l-istadju l-arrestat huwa soggett għal mistoqsijiet diretti u suggestivi bir-risposti tagħhom, anke jekk jghazel li ma jwegħibx, bit-traskrizzjoni tieghu tkun eventwalment esebita fil-proceduri kontrih fejn ikun meqjus innocent sakemm pruvat mod iehor.”

Huwa car għalhekk illi skont il-gurisprudenza kostanti tal-Qorti ta' Strasbourg, hekk kif zviluppat u evolviet sussegwentement għas-sentenza ta' Salduz, il- garanzija u protezzjoni ta' smiegh xieraq tirikjedi illi l-**arrestat jingħata l-possibilita li jkollu mieghu avukat tal-fiducja tieghu waqt, u mhux biss qabel, l-interrogazzjoni.** Għalhekk jidher illi l-argument tal-intimati illi dan l-ilment tar-rikorrent huwa nfondat għaliex kienet ingħata l-possibilita li jkellem avukat qabel l-ewwel interrogatorju huwa nsostenibbi għaliex mill-gurisprudenza appena citata, jidher car illi l-arrestat għandu jingħata l-possibilita' li jkollu avukat prezenti waqt l- interrogazzjoni.

M'huwiex kontestat, illi fiz-zmien in kwistjoni kien hemm restrizzjoni sistematika li kienet timpedixxi lill-arrestat milli jkollu avukat tal-fiducja tieghu prezenti waqt l-interrogazzjoni. M'huwiex ikkontestat ukoll illi r-rikorrent ma thallie ixekollu avukat prezenti waqt l-ewwel interrogazzjoni, u illi ma inghatax access ghall-avukat tieghu qabel jew waqt it-tieni interrogazzjoni. Dan il-fatt wahdu, skont il-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg, huwa bizzej jed biex tinstab lezjoni tad-dritt ta' smiegh xieraq.

Il-Qorti pero ma tistghax ma tirrilevax illi dan huwa kaz gravi u partikolari, fejn ir- rikorrent huwa afflitt minn marda serja u terminali, tant li fi zmien tal- interrogazzjoni kien ikollu jagħmel sitt sieghat dialysis, fi granet alternattivi u filfatt kien gie arrestat hekk kif kien għadu hareg minn sitt sieghat dialysis. Il-Qorti tinsab mhassba mmens illi l-Pulizija ma zammew ebda record tal-kondizzjoni ta' saħħa tar-rikorrent, b'mod illi ma jistghux jikkonfermaw jekk kienux taw cans lir- rikorrent jiekol u jixrob bejn sitt sieghat dialysis u l-interrogazzjoni tieghu jew le, skont kif qed jallega r-rikorrent. Il-Qorti tfakkar illi sakemm ir-rikorrent kien fil- kustodja tal-Pulizija, il-Pulizija kienet responsabbli għal saħħtu u għalhekk kellha tara li jkollha informazzjoni sufficjenti dwar il-kondizzjoni medika tar-rikorrent sabiex tigi salvagwardjata saħħtu u li r-rikorrent ma jithallieq bil-guh u bil-ghax wara sitt sieghat dialysis.

Il-Qorti hija tal-fehma illi mill-provi prodotti rrizulta l-kondizzjoni medika tar- rikorrent, li kienet tikkawzalu ugieħi kbir, ansjeta u depressjoni, dana kollu jirrendi r-rikorrent persuna vulnerabbli, specjalment ikkonsidrat illi l-ewwel interrogazzjoni segwit sitt sieghat dialysis. Barra minn hekk, skont it-testimonjanza mhux kontradetta tal-psikologu Nicholas Briffa, a fol 128 - 129, ir-rikorrent huwa persuna suxxettibbli, u reza vulnerabbli minħabba l-kondizzjoni medika u d- depressjoni li minnha kien jbagħti. Di piu' l-fatt illi r-rikorrent ma kelleu l-ebda esperjenza ta' interrogatorju, tirrendih aktar vulnerabbli.

Il-Qorti rat ukoll illi l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm xi ragunijiet impellanti - "compelling reasons" - sabiex ir-rikorrent ma jithallie ixollu avukat prezenti waqt l-interrogazzjonijiet tieghu. Ghalhekk, ikkonsidrat li dak iz-zmien kien hemm restrizzjoni sistematika għad-dritt ta' assistenza legali waqt l-interrogazzjoni, l-effetti ta' liema kienu aggravati f'dan il-kaz minhabba l-vulnerabbilita tar- rikorrent, u galadarba l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm ragunijiet serji u mpellenti li jistgħu jiggustifikaw ir-restrizzjoni tad-dritt ta' assistenza legali sofferta mir- rikorrent, il-Qorti tikkonkludi illi l-ilment tar-rikorrent illi d-dritt tieghu għal smiegh xieraq gie lez, huwa fondat.

Għalhekk, il-Qorti tiddikjara illi r-rikorrent sofra leżjoni tad-dritt tieghu għal smiegh xieraq minhabba restrizzjoni mhux gustifikata għad-dritt tieghu ta' access għal avukat.¹¹

Din is-sentenza giet appellata l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija. Il-Qorti Kostituzzjonali fid-deċiżjoni tagħha¹¹ fost numru ta' kunsiderazzjonijiet qieset li:

36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrījiet rilaxxjati mir- rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt għajnej kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil-proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissionijiet, izda in kwantu l-kontenut tagħhom kien ittieħed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrījiet f'dan ir-rigward. Għalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali għadhom pendenti u għalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm leżjoni ta' smiġi xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrījiet jithallew fil-process tal-

¹¹ Sentenza fl-ismijiet 'Christopher Bartolo v. (1) Avukat Generali; u (2) Kummissarju tal-Pulizija' deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru, 2018 (Rikors numru 92/16 JPG).

proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill-Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew vantagg għall-akkuzat fil-kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll għal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.

37. Fid-dawl tal-premess it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, la darba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad-dritt tal-rikorrent għal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih. Għalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jingħad jekk kienx hemm leżjoni ta' dan id-dritt fundamentali tar-riorrent peress li l-proceduri kriminali għadhom pendenti, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali'

Għar-ragunijiet sucitati il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet sabiex ma jsehhx ksur tad-drittijiet tar-riorrent ma jsirx aktar uzu miz-zewg stqarrijiet rilaxxati mir-riorrent fil-proceduri kriminali.

Fis-sentenza fl-ismijiet '**Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella**' fost numru ta' kunsiderazzjonijiet, gie kkunsidrat li:

'Riferibbilment għall-kaz in ezami, jirrizulta illi Aldo Pistella nghata dritt li jkellem lill-avukat ta` ghazla tieghu qabel irrilaxxa ja l-istqarrja lill-Ispettur Malcolm Bondin. L-ispettur konċernat ikkonferma li hekk kien il-kaz, kemm meta xehed fil-kors ta` dan il-procediment, kif ukoll meta xehed fil-kawza kriminali. In partikolari, fis-seduta tal-kawza kriminali tal-20 ta` Ottubru 2014 stqarr illi:-

"Minn hemm hekk komplejna bl-investigazzjonijiet mas-sur Aldo Pistella fejn jien tajtu d-drittijiet tieghu u fejn tajtu d-dritt tal-parir legali fejn xtaq li jkellem avukat u fil-fatt kien tkellem ma` l-avukat tieghu Dr Sarah Sultana personalment, kien tkellem l-ghada filghodu fejn kienet għiellmu gewwa l-

kwartieri tal-Pulizija. Wara li ha l-parir legali kont komplejt bl-investigazzjonijiet mieghu...." (ara fol 19 u 20 tal-process kriminali).

Mill-istqarrija rrizulta wkoll illi Pistella kkonferma li fehem it-twissija moghtija lilu mill-Pulizija u li kien kellem lill-avukat tieghu qabel ma rrilaxxja l- istqarrija. Insibu a fol 29:

"M: Fhimtha t-twissija li għadni kif tajtek?

T: Iva.

M: Tikkonferma li kellimt lil avukat tiegħek Dr Sara Sultana u gejt moghti dokument bid-drittijiet kollha tiegħek bil-lingwa taljana?

T: Iva.

Madanakollu rrizulta wkoll illi Pistella ma kienx assistit mill-avukat ta` ghazla tieghu waqt it-tehid tal-istqarrija. Gara hekk ghaliex fiz-zmien meta Pistella kien qed jigi nvestigat, ma kienx hemm dritt li min kien qed jigi nvestigat jitlob li jkun assistit minn konsulent legali waqt it-tehid ta` l-istqarrija.

Din hija propju l-kwistjoni mertu tar-referenza kostituzzjonali odjerna, ossija jekk il-kaz ta` persuna li ma jkollhiex assistenza legali fl-istadju meta tkun giet arrestata u interrogata jikkostitwix ksur tal-jedd għal smigh xieraq kif tutelat bl-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Il-Qorti hadet nota tal-fatt li Aldo Pistella ddikjara li talab l-assistenza ta` avukat izda dak l-avukat ma kienx prezenti waqt l-interrogatorju.

Irrizulta wkoll mix-xieħda tal-Ispettur Bondin fil-proceduri kriminali illi waqt li kien qed jagħti l-istqarrija, Pistella kkopera izda kellu problema bejn li ried jikxef il-persuni involuti u bejn li ma riedx; għalhekk kien rega` nsista li jkelleml lill-konsulent legali izda din it-talba kienet michuda.

L-ispettur xehed hekk a fol 25 :-

"Is-sinjur ikkopera magħna bis-shih. Il-problema li kellu s-sinjur qisu bejn jixtieq jikkopera mal-Pulizija u jghid verament min huma nvoluti n-nies u minn għand min kien qed jixtri u jassistina f'dawk l-affarijiet u bejn qed jibza` minn dawn l-affarijiet. Ghax f'lin minnhom xtaq li jghinna u f'lin minnhom rega` talab biex jitkellem filfatt ma` l-avukat, ghidlu li ma jistax."

Għal din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni jwassal għal sitwazzjoni fejn l-użu ta` l-istqarrija meħuda mingħajr l-assistenza legali tammonta għal leżjonni tad-dritt għal smiġħ xieraq tal-imputat skont l-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Din il-Qorti tqis li ghall-kaz odjern għandha tapplika l-gurisprudenza l-aktar rċenti tal-ECHR u tal-qrati tagħna fejn ingħad kjarament li d-dritt ta` l-applikant jigi rrimedjabbilment ipprejudikat meta hu jirrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu. '

L-istess Qorti¹² qieset li:

'Fil-fehma ta` din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt l-istess interrogazzjoni talbet li terga` tkellem lill-avukat u tali talba giet michuda, iwassal għal sitwazzjoni fejn id-dritt ta` dik il-persuna, fil-kaz tal-lum Aldo Pistella, kien irrimedjabbilment ipprejudikat stante illi huwa rrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta

¹² Fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella' deciza mill-Qorti Civili Prim'Awla (Gurisdizzjoni Kostituzzjonal) fis-27 ta' Gunju 2017 (Referenza Kostituzzjonal Numru. 104/16 JZM)

ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu.

Issa rrizulta wkoll illi l-kawza kriminali għadha pendenti.

Għalkemm il-Qorti ta` gurisdizzjoni kriminali eventwalment tagħti decizjoni fil-mertu wara li jkun ingħalaq il-gbir tal-provi, tenut kont tal-konsiderazzjonijiet kollha premessi, m`għandux ikun illi l-kawza kriminali titkompla bl-istqarrija ta` Aldo Pistella lill-Ispettur Malcolm Bondin tkun tagħmel prova la darba rrizulta li waqt it-tehid tal-istqarrija ma kienx prezenti l-avukat ta` Aldo Pistella.

Del resto l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija t-tnejn sostnew illi l-kaz tal-Pulizija kontra Aldo Pistella mhuwiex fondat biss fuq l-istqarrija ta` l-akkuzat izda fuq provi ohra wkoll.

Għalkemm jibqa` l-principju li procediment gudizzjarju għandu jitqies fit-totalita` tieghu sabiex jigi determinat kienx hemm ksur tal-jedd għal smigh xieraq, tibqa` l-konsiderazzjoni li m`għandu jsir ebda uzu mill-istqarrija ta` Aldo Pistella fil-process kriminali sabiex meta jintemm il-process kriminali, ma jkunx mittieħes b`irregolaritajiet.'

Il-Qorti Kostituzzjonali¹³ ikkonfermat is-sentenza tal-Ewwel Qorti, fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra dwar l-appell ipprezentat mill-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija ikkunsidrat li:

'14. Ghalkemm, bħall-ewwel Qorti, taqbel mal-appellant illi f'dan l-istadju għadu ma sejh l-ebda ksur tal-jedd għal smigh xieraq, madankollu, kif

¹³ Fil-kawza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deciza fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).

osservat fil-kaz ta' Malcolm Said,¹⁴ il-Qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx ghaqli li l-process kriminali jithalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkuzat Pistella la darba din, ghallinqas f'parti minnha, ittiehdet minghajr ma Pistella kelly l-ghajjnuna ta' avukat. Ghalhekk, ghalkemm ghadu ma sehh ebda ksor tal-jedd ghal smigh xieraq, fic-cirkostanzi huwa ghaqli illi, kif qalet l-ewwel Qorti, ma jsir ebda uzu mill-istqarrija fil-process kriminali sabiex, meta l-process kriminali jintemm, ma jkunx tnigges b'irregolarità - dik li jkun sar uzu minn stqarrija li ttiehdet minghajr ma l-interrogat kelly l-ghajjnuna ta' avukat - li tista' twassal ghal konsegwenzi bhal thassir tal-process kollu.

15. Il-fatt li, kif josservaw l-appellanti, hemm xiehda ohra fil-process barra l-istqarrija li tista' ssahhah il-kaz tal-prosekuzzjoni ma huwiex argument kontra din il-konkluzjoni. Ifisser biss li l-kaz tal-prosekuzzjoni ma jiddghajjifx bit-tnehhija tal-istqarrija waqt li jista' jingieb fixxejn jekk l-istqarrija tithalla fil-process u dan possibilment iwassal ghal sejbien, eventwalment, ta' ksor tal-jedd ghal smigh xieraq.'

Il-Qorti tagħmel referenza ukoll għas-sentenza fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello**'¹⁵ fejn gie kkunsidrat li:

'Illi t-tezi tar-rikorrenti hi semplici u linear. Meta giet rilaxxata l-istqarrija dik il-persuna ma kellhiex id-dritt tal-prezenza ta' l-avukat. Il-konkluzjoni allura hi li tali stqarrija għandha tkun inammissibl.

Illi t-tezi tal-Avukat Generali hi daqstant linear. Ir-rikorrenti gie moghti d-dritt li jikkonsulta avukat ta' fiducja tieghu. Hu rrifjuta tali dritt, ma

¹⁴ 24 ta' Gunju 2016. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deciza fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).

¹⁵ Sentenza preliminari mogħtija mill-Qorti Kriminali nhar id-9 ta' Mejju, 2017 (Att ta' Akkuza numru 13/2015).

kkonsulta lil hadd u liberament u volontarjament irrilaxxa l-istqarrija hawn fuq imsemmija.

Illi din il-Qorti josserva li s-sentenza Borg v. Malta (hawn fuq citata) ma kinitx biss jitkellem fuq id-dritt li wiehed ikollu l-jedd li jikkonsulta ma avukat qabel tigi rilaxxat stqarrija. Dik is-sentenza tghid illi fkull stadju ta' l-investigazzjoni l-persuna susspettata jew akuzata jrid ikollha d-dritt ta' l-avukat. Kien ghalhekk li gie promulgat l-Att numru LI ta' l-2016.

Illi fil-fehma ta' din il-Qorti l-istess principji li gew applikati fis-sentenzi hawn fuq imsemmija għandhom japplikaw f'dan il-kaz ukoll. Dan ifisser li anki jekk r-rikorrenti rrifjuta d-dritt li jikkonsulta avukat ma jfissirx li hu kien ser jirrifjuta l-prezenza ta' avukat fl-istess kamra ta' l-interrogatorju, tenut kont tal-fatt li l-artikolu fuq citat isemmi li l-avukat prezenti ghall-interrogatorju "...jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni...". Kif wiehed jista' japprezza din hi sitwazzjoni kompletament differenti. Logikament, ma tistax tipenalizza persuna li għamel ghazla fuq parametri kompletament differenti minn dawk li huma in vigore llum.

Għaldaqstant, għal dawn ir-ragunijiet din il-Qorti tilqa l-eccezzjoni tar-rikorrenti. Tiddikjara l-istqarrija tad-19 ta' Ottubru, 2014 rilaxxat mir-rikorrenti bhala nammissibbli. Tali stqarrija ma tistax tigi prodotta waqt il-guri jew kopja tagħha mogħtija lill-gurati.'

Dik is-sentenza kienet giet appellata u l-Qorti tal-Appell Kriminali¹⁶ ma kiniex ikkonfermat is-sentenza tal-Qorti Kriminali izda kienet ikkunsidrat:

'19. Illi gjaldarba l-kwistjoni imqanqla la hija wahda frivola u lanqas vessatorja, din il-Qorti, wara li rat l-artikolu 46(3) tal-Kostituzzjoni u l-

¹⁶ Deciza fit-9 ta' April, 2018 (Att ta' Akkuza Numru 13/2015).

artikolu 4(3) tal- Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta, qed tibghat lil- Prim'Awla tal-Qorti Civili, l-kwistjoni dwar jekk bl-uza fil-guri kontra l- akuzat appellat Martino Aiello tal- istqarrija rilaxxjata minnu lill-Pulizija fid-19 ta' Ottubru 2014 jigix lez id-dritt tal-istess Martino Aiello ghal smigh xieraq sancit bl-artikolu 39(1)(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1)(3) tal- Konvenzjoni ghall-Protezzjoni tad- Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

20. Tiddiferixxi dan l-appell sine die sakemm tigi deciza definittivamente il- kwistjoni fuq riferita.¹⁷

Sussegwentement, il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali)¹⁷ iddeciediet ir-referenza Kostituzzjonali billi iddikjarat li fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fundamentali tal-akuzat Martino Aiello ghal smiegh xieraq kif sancit fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamental li jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxa lil Pulizija fid- 19 ta' Ottubru, 2014. Il-Qorti f'dik is-sentenza fost kunsiderazzjonijiet ohra, qieset li:

'Qabel xejn, din il-Qorti tghid illi ma jirrizultax li kien hemm ragunijiet tajbin li jzommu lill-akuzat milli jkollu avukat prezenti waqt l- interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jagħti listqarrija. L-uniku raguni li Martino Aiello ma setax ikun mgħejjun minn avukat kienet li, dak iz-zmien, il-ligi ma kienitx tippermetti li l-akuzat ikun hekk mgħejjun f'dak l-istadju imma seta' jikkonsulta ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni, xi haga li mhux kontestat li Martino Aiello rrifjuta li jagħmel.

¹⁷Fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello' fis-17 ta' Ottubru, 2019 (Referenza Kostituzzjonali Numru: 38/2018 AF).

Madanakollu, il-posizzjoni gurisprudenziali kurrenti turi li m'ghadux il-kaz li l-fatt wahdu li l-ligi ma kienitx tippermetti l-assistenza ta' avukat qabel jew waqt l-interrogazzjoni, awtomatikament iwassal sabiex jinstab li kien hemm ksur tad-dritt ghal smigh xieraq, kif qiegħed jippretendi l-akkuzat, imma din il-Qorti għandha tqis diversi fatturi qabel tasal ghall-konkluzjoni tagħha.

Kif digħà ntqal, dan il-kaz huwa kemmxejn differenti mill-kaz ta' Aldo Pistella in kwantu li Martino Aiello kien fil-fatt irrinunzja għad-dritt tieghu li jikkonsulta ma' avukat qabel ma gie interrogat mill-Pulizija u assolutament ma giex muri li huwa xtaq li jkollu avukat prezenti waqt l-interrogazzjoni jew waqt li kien qiegħed jirrilaxxa l-istqarrija.

Propru dwar ir-rinunzja, fil-kaz ta' Paskal vs Ukraine, tal-15 ta' Settembru 2011, il-Qorti Ewropea qalet hekk:

"neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention prevents a person from waiving of his own free will, either expressly or tacitly, the entitlement to the guarantees of a fair trial, as long as a waiver of the right is given in an unequivocal manner and was attended by the minimum safeguards commensurate to its importance."

L-akkuzat naqas milli juri wkoll li huwa għandu jitqies bhala persuna vulnerabbi. Fil-fatt, meta xehed quddiem din il-Qorti, tista' tghid li ma semma xejn dwar ic-cirkostanzi tal-arrest tieghu flimkien ma' martu mal wasla tagħhom hawn Malta. Martino Aiello la kien minorenni u lanqas kien ibati minn xi forma ohra ta' vulnerabilità fiz-zmien in kwistjoni. Lanqas jirrizulta xi prova fis-sens li c-cirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. L-istqarrija nqiegħi volontarjament, mingħajr theddid, weghdi jew promessi ta' vantaggi u wara li nghata d-debita twissija skont il-ligi, u cioe li ma kienx obbligat jitkellem sakemm ma kienx hekk jixtieq, izda li dak li kien ser jghid seta' jingieb bhala prova kontrih. Lanqas ma gie muri

li l-akkuzat ma kienx qieghed jifhem l-import tac-cirkostanzi li kien jinsab fihom. Il-Qorti tinnota wkoll illi Martino Aiello ma qajjem l-ebda lment dwar listqarrija li kien irrilaxxa qabel ma gie deciz il-kaz ta' Borg vs Malta imma huwa talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eccezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minhabba dak deciz mill-Qorti Ewropea fl-imsemmija kaz. Imma kif rajna, din il-gurisprudenza m'ghadhiex applikabbi inkondizzjonatament safejn l-akkuzat qieghed jippretendi li l-istqarrija tieghu mhijiex ammissibbli bhala prova abbazi tal-fatt wahdu li dak iz-zmien ma setax ikun assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qieghed jirrilaxxa l-istqarrija. Anzi, għandhom jittieħdu in konsiderazzjoni diversi fatturi li flimkien jagħmlu c-cirkostanzi tal-kaz.

Martino Aiello fl-ebda stadju ma kkontesta l-awtenticità tal-prova li gabet il-Prosekuzzjoni kontrih, liema prova mhijiex limitata ghall-istqarrija in kwistjoni. Lanqas ma oppona ghall-prezentata ta' dik l-evidenza. L-assjem tal-provi ser ikun evalwat minn Imħallef u għalhekk, minn persuna b'għarfien għoli tal-procedura legali u l-ligi Maltija.

Finalment, il-Qorti tqis illi huwa indubbjament fl-interess pubbliku li jigi investigat u imressaq sabiex jigi gudikat mill-Qrati ta' gurisdizzjoni kriminali l-akkuzat li nqabad in flagrante jittraffika d-droga f'Malta.

Għaldaqstant, il-Qorti ssib li l-akkuzat Martino Aiello ma rnexxilux juri li tassew ser igarrab ksur tad-dritt tieghu għal smigh xieraq bl-użu fil-guri kontra tieghu tal-istqarrija li rrilaxxa fid-19 ta' Ottubru 2014.¹⁸

Dik is-sentenza giet appellata u l-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello'¹⁸ cahdet l-appell u fost kunsiderazzjonijiet ohra qieset li:

¹⁸ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Marzu, 2020 (Rikors numru: 38/18 AF).

'24. *L-istqarrija ma ttiehditx bi ksur ta' xi dispozizzjoni ta' ligi u kien certament fl-interess pubbliku li kaz dwar traffikar ta' drogi f'Malta, ikun investigat u jittiehdu proceduri kriminali dwaru.*

25. *M'hemm l-ebda indizju li l-appellant gie mgieghel jaghmel dik l-istqarrija. Fl-ebda stadju m'allega xi theddid jew weghda biex ghamilha.*

26. *Fir-rigward ta' paragrafu (g) m'hemmx dubju li l-prosekuzzjoni trid li dik l-istqarrija tintuza bhala prova importanti tal-guri li għad irid isir, u dan b'riferenza għal dak li gara f'Mejju u Gunju, 2014 peress li fl-istqarrija Aiello ammetta li kien hemm darbtejn ohra f'dawk ix-xhur meta kien diga` importa droga f'Malta. Fatt li saret riferenza espressa għalihi fl-att tal-akkuza. Ghalkemm il-guri għadu ma sarx, hu evidenti li dik l-ammissjoni f-listqarrija għandha importanza fil-process kriminali tant li saret riferenza għaliha fl-att tal-akkuza.*

27. *Inoltre, dwar dan il-kaz għad irid isir il-guri. Għalhekk huma l-gurati li ser jiddeciedu jekk l-appellant huwiex hati tal-akkuzi li hemm kontrih. Madankollu, ser ikun l-imħallef li fl-indirizz li jrid jagħmel lill-gurati ser jigbor ix-xieħda tax-xhieda u l-provi li jkunu marbutin magħhom, kif ukoll ifisser ix-xorta u l-elementi tar-reati rilevanti ghall-kaz. Hu l-imħallef li jagħmel “.... kull osservazzjoni ohra li tiswa biex triegi u turi lill-guri kif għandu jaqdi sewwa d-dmirijiet tieghu” (Artikolu 465 tal-Kap. 9).*

28. *Li hu zgur hu li f'dan il-kaz l-appellant ingħata l-opportunita' li jitkellem ma' avukat, bit-telefon jew wicc imb'wicc, izda irrifjuta. B'dak il-mod l-appellant cahhad lilu nnifsu mill-opportunita' li jkollu parir ta' avukat sabiex jipprepara ruhu ghall-interrogazzjoni u sabiex jingħata tagħrif dwar il-vantaggi u zvantaggi li jitkellem jew jagħzel is-silenzju waqt l-interrogazzjoni. Dan meta kien jaf li waqt l-interrogazzjoni ma kienx ser*

ikollu l-assitenza ta' avukat prezenti. Dan appart i kien infurmat b'mod car bil-jedd li jibqa' sieket u ma jwegibx izda xorta aghzel li jwiegeb liberament. Madankollu xorta aghzel li jwiegeb għad-domandi li sarulu.'

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri), f'sentenza li nghatat ricentament, fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello**'¹⁹ il-Qorti qieset:

'12. Illi d-difiza madanakollu xorta wahda għadha qed tinsisti fuq l-eccezzjoni minnha ventilata dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija tal-akkuzat billi tishaq illi din il-Qorti ta' kompetenza penali trid thares lejn il-kwistjoni taht ottika differenti minn dik tal-Qorti Kostituzzjonali, ukoll ghaliex fl-istadju tac-celebrazzjoni tal-guri ma għandux jigi rimess għal gudizzju tal-gurija popolari jekk il-kriterji mfassla fid-decizjoni Beuze vs il-Belgju deciza mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem ma gewx osservati. Jishaq illi ghalkemm l-appellat inqabad f'okkazjoni wahda in flagrante jdahhal id-droga gewwa Malta, madanakollu fl-istqarrija rilaxxata minnu lil Pulizija huwa jammetti għal zewg okkazjonijiet ohra ta'importazzjoni liema fatt allura johrog biss minn din l-istqarrija u minn ebda prova ohra. Fil-fehma tad-difiza hija din il-Qorti f'dan l-istadju tal-proceduri li għandha tara jekk il-kriterji imfassal fid-decizjoni Beuze jirrizultaw u jekk humiex ser iwasslu sabiex jivvizzaw listqarrija rilaxxata mill-appellat.

13. Illi l-Qorti ma tistax taqbel ma din il-linja difenzjonali u dan ghaliex kif diversi drabi affermat mill-qrati fir-rigward tal-principju regolatur dwar l-ammissibilita' ta' prova fil-process penali, hija prassi adottata mill-gurisprudenza illi prova ma titqiesx li hija inammissibbli sakemm ma jkunx hemm xi dispozizzjoni espressa tal-ligi li tipprekludi l-ammissjoni ta' dik il-prova. Illi ghalkemm l-appellat jistieden lil din il-Qorti tqies l-ilment minnu ventilat mill-ottika tal-process għid-ding penali u mhux minn dak ta'

¹⁹ Deciza fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza numru: 13/2015).

natura kostituzzjonalı, madanakollu imbagħad ma jinvoka ebda regola tal-ligi penali li teskludi l-producibilita' tal-istess stqarrija, izda jishaq unikament illi l-istqarrija hija nieqsa mill-valur probatorju tagħha ghaliex meta interrogat huwa ma kellux avukat prezenti mieghu sabiex jassistieh u allura qiegħed issejjes din il-lanjanza fuq leżjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smigh xieraq, kwistjoni li issa giet determinat finalment mill-Qorti Kostituzzjonalı li sabet li ma kien hemm ebda leżjoni f'dan is-sens. (...)'

Fl-istess sentenza, fost kunsiderazzjonijiet ohra gie meqjus li:

'16. Magħmul dawn il-konsiderazzjonijiet u billi d-difiza qed issejjes l-eccezzjoni tagħha dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija ta' l-akkuzat mhux fuq xi regola penali tal-evidenza li teskludi dik il-prova, peress li l-istess stqarrija kienet konformi mal-ligi penali vigenti dak iz-zmien, izda fuq l-allegata leżjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smigh xieraq taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea jekk isir uzu minn dik l-istqarrija fil-guri, u peress ukoll illi mill-pronunzjament tal-Qorti Kostituzzjonalı tali leżjoni ma tirrizultax, f'dan l-istadju tal-proceduri l-imsemmija prova m'ghandhiex tigi skartata billi mħuwiex nieqes il-valur probatorju tagħha galadarba ma hemm ebda regola li qed teskludi l-ammissjoni ta'l-istess.'

Sentenza ta' certu importanza hija dik mogħtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza 'Bueze vs Belgium'²⁰ fejn għamlet emfazi fuq il-fatt li l-proceduri iridu jigu evalwati fl-intier tagħhom sabiex jigi determinat jekk kien hemm vjolazzjoni tad-dritt għal smiegh xieraq. F'dik is-sentenza gie meqjus li:

²⁰ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10)

'150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):

- (a) whether the applicant was particularly **vulnerable**, for example by reason of **age or mental capacity**;*
- (b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;*
- (c) whether the applicant had the **opportunity** to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;*
- (d) the **quality of the evidence** and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its **reliability or accuracy**, taking into account the **degree and nature of any compulsion**;*
- (e) where evidence was obtained unlawfully, the **unlawfulness** in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;*
- (f) in the case of a statement, the **nature of the statement** and whether it was promptly retracted or modified;*
- (g) the **use to which the evidence was put**, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon*

which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice.'

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat li:

'193. In conclusion, re-emphasising the very strict scrutiny that must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court finds that the criminal proceedings brought against the applicant, when considered as a whole, did not cure the procedural defects occurring at the pre-trial stage, among which the following can be regarded as particularly significant:

(a) The restrictions on the applicant's right of access to a lawyer were particularly extensive. He was questioned while in police custody without having been able to consult with a lawyer beforehand or to secure the presence of a lawyer, and in the course of the subsequent judicial investigation no lawyer attended his interviews or other investigative acts.

(b) In those circumstances, and without having received sufficiently clear prior information as to his right to remain silent, the applicant gave detailed statements while in police custody. He subsequently presented different

versions of the facts and made statements which, even though they were not self-incriminating stricto sensu, substantially affected his position as regards, in particular, the charge of the attempted murder of C.L.

(c) All of the statements in question were admitted in evidence by the Assize Court without conducting an appropriate examination of the circumstances in which the statements had been given, or of the impact of the absence of a lawyer.

(d) While the Court of Cassation examined the admissibility of the prosecution case, also seeking to ascertain whether the right to a fair trial had been respected, it focused on the absence of a lawyer during the period in police custody without assessing the consequences for the applicant's defence rights of the lawyer's absence during his police interviews, examinations by the investigating judge and other acts performed in the course of the subsequent judicial investigation.

(e) The statements given by the applicant played an important role in the indictment and, as regards the count of the attempted murder of C.L., constituted an integral part of the evidence on which the applicant's conviction was based.

(f) In the trial before the Assize Court, the jurors did not receive any directions or guidance as to how the applicant's statements and their evidential value should be assessed.

194. *The Court finds it important to emphasise, as it has done in other cases under Article 6 § 1 of the Convention in which an assessment of the overall fairness of the proceedings was at issue, that it is not for the Court to act as a court of fourth instance (see Schatschaschwili, cited above, § 124). In carrying out such an assessment, as required by Article 6 § 1, it must nevertheless*

carefully look at how the domestic proceedings were conducted, and very strict scrutiny is called for where the restriction on the right of access to a lawyer is not based on any compelling reasons. In the present case, it is the combination of the various abovementioned factors, and not each one taken separately, which rendered the proceedings unfair as a whole.

(iv) General conclusion

195. Accordingly, there has been a violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.²¹

Ghalhekk skond din is-sentenza, ir-restrizzjoni ghal access ghal Avukat waqt l-interrogatorju ma jfissirx awtomatikament li kien hemm lezjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq izda l-Qorti trid tqis ukoll l-'overall fairness' tal-proceduri sabiex tiddetermina jekk kienx hemm lezjoni o meno. F'dan ir-rigward, il-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza fl-ismijiet '**Il-Pulizija vs Maximilian Ciantar**'²¹ wara li ghamlet referenza ghas-sentenza fl-ismijiet '**Bueze vs Belgium**'²² qieset:

'Illi ghalkemm illum kif inghad il-ligi regghet giet emenda u dan sabiex jiġi fis-seħħ fil-ligi domestika d-dritt komunitarju fir-rigward u sabiex ukoll ir-restrizzjoni sistematika dwar id-dritt ghall-avukat jiġi regolat, madanakollu fiz-zmien meta giet rilaxxjata l-istqarrija tal-appellant kien hemm dritt, ghalkemm wieħed iktar ristrett, tal-persuna suspettata biex tikkonferixxi mal-avukat tal-fiducja tagħha fil-hin precedenti l-interrogatorju mill-Pulizija. Illi allura din il-Qorti fid-dawl tal-pronunzjament surriferit tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem ma tistax a priori tiskarta stqarrija ta' persuna li tkun inghatat l-jedd tikkonsulta ma' avukat qabel ma tigi interrogata, izda fejn l-avukat tagħha ma kienx prezent filwaqt tal-interrogazzjoni, u dan ghaliex allegatament jista' jkun hemm lezjoni tad-dritt tagħha għal smiġħ xieraq, billi kif mistqarr f'dan il-pronunzjament kull kaz irid jitqies għalih u

²¹ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Frar, 2019 (Appell Numru: 514/2017).

²² Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Numru: 71409/10).

cioe' allura billi jigi mistharreg f'kull kaz individualment jekk bil-fatt illi l-persuna akkuzata ma kellhiex l-avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija dan setax impinga fuq issmigh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proceduri penali istitwiti kontra tagħha.

Din il-Qorti ma għandhiex funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma għandhiex il-poter tistħarreg jekk ikunx sehh leżjoni tad-dritt ta' smigh xieraq jew jekk potenzjalment dan jistax isehħ u dan f'kaz fejn xi forma ta' assistenza legali tkun giet mogħtija. Ma tistax il-Qorti ta' kompetenza penali tiddeċiedi a priori illi bil-fatt wahdu illi fiz-zmien li l-persuna akkuzata tkun giet interroġata ma kellhiex il-jedda ikollha l-avukat prezenti magħha dan awtomatikament kien vjolattiv tal-jedda tagħha għal smigh xieraq meta l-Qorti Ewropeja issa qed tidderigi il-qrati domestici jindagħaw jekk il-proceduri fl-intier tagħhom kenux gusti fil-konfront tal-akkuzat bit-test allura li irid jigi segwiet fuq zewg binarji u cioe':

- i. *the existence of compelling reasons for the right to be withheld*
- ii. *the overall fairness of the proceedings.*

Jingħad biss f'dan il-kaz illi l-appellant kien abbilment assistit tul dawn il-proceduri kriminali istitwiti kontra tieghu. Fl-ebda mument tul il-proceduri ma jqanqal il-kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-istqarrija minnu rilaxxjata biex b'hekk il-Qorti għandha quddiemha prova li qatt ma giet ikkontestata. Illi magħdud dan madanakollu l-Qorti tosserva li l-appellant kien ikkonsulta mal-avukat tal-fiducja tieghu qabel ma gie interroġat. F'dak iz-zmien huwa kelli sitta u ghoxrin sena u diga` kelli irregistrati kontra tieghu hdax-il kundanna biex b'hekk ma jistax jitqies li kien bniedem vulnerable. L-appellant qatt ma jikkontendi illi hu jew l-avukat tieghu ma gewx mgharrfa mill-Pulizija dwar in-natura tal-akkuzi migħuba fil-konfront tieghu jew tal-provi li l-Pulizija kellhom f'idejhom. Fuq kollo x dak mistqarr mill-appellant fl-istqarrija minnu rilaxxjata huwa biss korrobazzjoni ta'

dak li jikkontendu l-vittmi billi dawn kienu x-xhieda ewlenija f'dan il-kaz meta jistqarru li gharfu lill-appellant bhala wiehed mill-hallelin.

Illi finalment ghalkemm il-ligi f'dak iz-zmien ma kenitx tippermetti lill-avukat li jkun prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, madanakollu għandu jingħad illi l-ligi kif inhi illum ma tantx toffri dik l-assistenza effettiva bil-fatt illi l-avukat ikun prezenti mal-persuna suspettata waqt li din tkun qed tigi interroġata bil-proviso ghall-artikolu 355AUA (8)(c) tal-Kodici Kriminali jiddisponi hekk:

"Id-dritt tal-avukat li jippartecipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bhala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuggerixxi twegibiet jew reazzjonijiet ohra ghall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka ohra mill-avukat għandha, hlief f'ċirkostanzi eccezzjonali, issir wara li l-Pulizija Ezekuttiva jew awtorità ohra investigattiva jew awtorità gudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijet."

Fil-fatt minn qari tad-Direttiva tal-Unjoni Ewropeja dwar id-Dritt tal-assistenza legali, ghalkemm din giet tramandata kwazi kelma b'kelma fil-ligi tagħna, madanakollu dana l-proviso ma jirriaffigura imkien fl-artikolu 3 tad-Direttiva, li gie trasportat fl-artikolu 355AUA tal-Kodici Kriminali.

Magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet għalhekk din il-Qorti ma issib l-ebda mottiv li jista' igieghha titbieghed mill-fehma milhuqa mill-Ewwel Qorti li strahet fuq ix-xieħda tal-vittmi f'dan il-kaz abbinata mal-istqarrija rilaxxjata mill-appellant u dan sabiex sejset is-sejbien ta' htija fil-konfront tiegħu.'

Din il-Qorti sejra tagħmel referenza għal joint concurring opinion **tal-Imħallfin Yudkivska, Vučinić, Turković u Hüseynov** għas-sentenza fl-ismijiet '**Beuze v. Belgium**'²³ fejn fost affarrijiet ohra ikkunsidraw li:

'22. In sum, we believe that it is vital to make a distinction between the systematic defects and the particular defects which are found in individual cases as a result of targeted and context-specific restrictions (e.g. in terrorism cases) or as a result of mistakes and shortcomings in individual cases. It is not correct for the Court to consider the overall fairness of an individual applicant's case when a systematic ban exists, affecting every other individual in the applicant's position and in the absence of any assessment by the relevant national authorities.

23. The formulation of the exception is extremely clear: any derogation must be justified by compelling reasons pertaining to an urgent need to avert danger for the life or physical integrity of one or more people. In addition, any derogation must comply with the principle of proportionality, which implies that the competent authority must always choose the alternative that least restricts the right of access to a lawyer and must limit the duration of the restriction as much as possible. In accordance with the Court's case-law, no derogation may be based exclusively on the type or seriousness of the offence and any decision to derogate requires a case-by-case assessment by the competent authority. Finally, derogations may only be authorised by a reasoned decision of a judicial authority.

24. The Court must apply a strict approach to a blanket prohibition on the right to legal assistance; otherwise we will end up in conflict with the overall direction of both the case-law of the Court and EU law.'

²³ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).

Fis-sentenza fl-ismijiet 'Paul Anthony Caruana v. Avukat Generali, Kummissarju tal-Pulizija, Registratur tal-Orati u Tribunali Kriminali'²⁴ il-Qorti Kostituzzjonali ghamlet referenza ghas-sentenza sicutata fl-ismijiet 'Beuze vs Belgium' u kkunsidrat li:

'18. Din hija interpretazzjoni li hija eqreb mal-posizzjoni li kienet hadet din il-Qorti qabel is-sentenza ta' Borg milli mal-interpretazzjoni mogtija mir-Raba' Sezzjoni f'Borg u effettivamente tfisser li kellha raguni il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-posizzjoni li kienet hadet fil-kaz ta' Muscat u fis-sentenzi li segwew, qabel ma kienet kostretta tbiddel dik l-interpretazzjoni fid-dawl ta' Borg.

19. Uhud mill-imhallfin membri tal-Qorti li tat is-sentenza ta' Beuze, f'opinjoni ghalihom, ikkritikaw is-sentenza fejn qalet illi, fkull kaz, trid tqis il-process fit-totalità tieghu u mhux biss in-nuqqas ta' ghajnuna ta' avukat, ghax dehrilhom illi, izjed milli precizazzjoni tal-interpretazzjoni ta' Salduz fid-dawl ta' Ibrahim, is-sentenza ta' Beuze hija kapovolgiment ta' dik il-gurisprudenza. Hu x'inhu, hijiex precizazzjoni, elaborazzjoni, evoluzzjoni jew kapovolgiment, din hija sa issa l-ahhar kelma, u taghti ragun lill-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-guris-prudenza li segwiet is-sentenza ta' Muscat.

20. Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniet, l-aggravju tal-attur – sa fejn ighid illi “l-fatt wahdu illi persuna li tkun instabet hatja ma tkunx thalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-ghotja ta' stqarrija lill-Pulizija, minhabba restrizzjoni sistematika fil-ligi maliċċia, awtomatikament ikun ifisser illi saret vviolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smiġi xieraq ta' dik l-istess persuna taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea” – huwa hazin u huwa michud.'

²⁴ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 2019 (Rikors Kostituzzjonali numru: 64/2014 JRM).

F'dik il-kawza, l-akkuzat kien irilaxxa l-istqarrija tieghu fis-7 t' April, 2006, u ghalhekk fi zmien meta suspectati ma kellhomx dritt li jikkonsultaw mal-avukat tagħhom, la qabel ir-rilaxx tal-istqarrija u wisq aktar waqt l-interrogazzjoni. Fl-istess sentenza, il-Qorti qieset li kien hemm raguni tajba ghala l-attur ma thallieq ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni u dan sabiex issir *controlled delivery* lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga. Il-Qorti kkunsidrat ukoll illi ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fic-cirkostanzi msemmija fl-Artikolu 658 tal-Kodici Kriminali ghalkemm issa jghid li kien xurban u fis-sakra meta ghamel l-istqarrija. In oltre' kkunsidrat li l-istqarrija ma kinitx ir-raguni li wasslet għal kundanna tal-attur izda li l-attur ammetta l-htija. Din l-ammissjoni saret fil-prezenza tal-Avukat wara konsulta mieghu u quddiem Magistrat li wissieh bil-konseguenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunita' li jieħodha lura. Il-Qorti kkonfermat li ma kien hemm ebda ksur tal-jedd tal-attur għal smigh xieraq.

Din il-Qorti tagħmel referenza ukoll għas-sentenza fl-ismijiet '**Stephen Pirotta v. L-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija**'²⁵ li fost affarijiet ohra kienet tirrigwarda l-fatt li l-akkuzat ma nghatax il-jedd li jkellem avukat qabel ma ttieħditlu l-istqarrija. Il-Qorti wara li qieset gurisprudenza tal-Qorti Ewropeja fis-Sezzjonijiet Magħquda (Grand Chamber), ikkunsidrat li:

'14. Effettivamente, dan ifisser illi – kontra dak li qalet l-ewwel Qorti fis-silta migħuba fuq – il-fatt wahdu li ma tkunx thalliet tingħata l-ghajnejha ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm ragunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, u dik l-istqarrija ntuzat fil-process, ma huwiex bizzejjed biex, ipso facto, jinsab ksur tal-jedd għal smigh xieraq: trid tqis il-

²⁵ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonal fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors Kostituzzjonal numru: 13/2016 JRM).

process fit-totalità tieghu ("having regard to the development of the proceedings as a whole").²⁶

Il-Qorti qieset li l-attur ma garrab ebda ksur tal-jedd tieghu taht l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea. Ikkunsidrat li:

'23. Fil-kaz tal-lum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien hati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tieghu, kif wara kollox gharfet l-ewwel Qorti stess. L-ewwel Qorti gharfet ukoll illi l-qrati ta' gurisdizzjoni kriminali waslu ghall-konkluzjoni tal-htija tal-attur bis-sahha ta' xiehda ohra barra l-istqarrija tieghu. Meqjus il-process kriminali fl-intier tieghu, ma jistax jinghad illi l-attur ma nghatax smigh xieraq: kelli gharfien tal-provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nzamm mistur xi taghrif li kellha l-Pulizija; kelli ghajjnuna ta' avukat waqt il-process quddiem il-Qorti; kelli fakoltà jressaq xhieda u jagħmel konto-ezami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab hati bis-sahha ta' xiehda oggettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tieghu, rabtitu mal-incident u ma setghetx thalli dubju dwar il-htija tieghu.'

Fis-sentenza mogħtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farrugia vs. Malta'**,²⁶ gie kkunsidrat li:

'98. Prior to the recent Beuze judgment, in a number of cases, the Court found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009 and Boz v. Turkey, no. 2039/04, § 35, 9 February 2010). That same approach was followed by the Court in relation to the Maltese context in Borg (no.37537/13, 12 January 2016).

²⁶ Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).

99. Subsequently, being confronted with a certain divergence in the approach to be followed in cases dealing with the right of access to a lawyer, the Court had occasion to further examine the matter in Ibrahim and Others, Simeonovi and more recently in Beuze, all cited above, where the Court departed from the principle set out in the preceding paragraph. In Beuze, the most recent authority on the matter, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them, as explained below.

(i) Concept of compelling reasons

100. The criterion of “compelling reasons” is a stringent one: having regard to the fundamental nature and importance of early access to legal advice, in particular at the suspect’s first police interview, restrictions on access to a lawyer are permitted only in exceptional circumstances, must be of a temporary nature and must be based on an individual assessment of the particular circumstances of the case. A finding of compelling reasons cannot stem from the mere existence of legislation precluding the presence of a lawyer. The fact that there is a general and mandatory restriction on the right of access to a lawyer, having a statutory basis, does not remove the need for the national authorities to ascertain, through an individual and case-specific assessment, whether there are any compelling reasons. Where a respondent Government have convincingly demonstrated the existence of an urgent need to avert serious adverse consequences for life, liberty or physical integrity in a given case, this can amount to a compelling reason to restrict access to legal advice for the purposes of Article 6 of the Convention (see Beuze, cited above, §§ 142-143).

(ii) *The fairness of the proceedings as a whole and the relationship between the two stages of the test*

101. *Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Beuze, cited above, § 145).*

102. *The Court further emphasises that where access to a lawyer was delayed, and where the suspect was not notified of the right to legal assistance, the privilege against self-incrimination or the right to remain silent, it will be even more difficult for the Government to show that the proceedings as a whole were fair (ibid., § 146).*

103. *As the Court has already observed, subject to respect for the overall fairness of the proceedings, the conditions for the application of Article 6 §§ 1 and 3 (c) during police custody and the pre-trial proceedings will depend on the specific nature of those two phases and on the circumstances of the case (ibid., § 149).*

(iii) *Relevant factors for the overall fairness assessment*

104. *When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account:*

- (a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;
- (b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;
- (c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;
- (d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;
- (e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;
- (f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;
- (g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;
- (h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

- (i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and
- (j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice (*ibid.*, § 150).¹

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat ukoll li:

'118. However, the nature of the statements and their use is of particular relevance in the present case. The Court notes that they did not contain any confessions nor was their content self-incriminating. However, the privilege against self-incrimination is not confined to actual confessions or to remarks which are directly incriminating; for statements to be regarded as self-incriminating it is sufficient for them to have substantially affected the accused's position (see, for example, Schmid-Laffer v. Switzerland, no. 41269/08, § 37, 16 June 2015). Indeed, the statements given by the applicant, at pre-trial stage in the absence of a lawyer, were relied on by the Court of Criminal Appeal in connection with the applicant's credibility. In particular, in its judgment the Court of Criminal Appeal had noted certain inconsistencies in his statements of 1 and 2 February 2002 (see paragraph 22 above) and it had considered that he was not reliable as the applicant had replied in an evasive and hesitant way to police questions concerning his business, profitability, rent, and profits of the previous year (see paragraph 26 above). Nevertheless, the Court cannot but note that the Court of Criminal Appeal had found that A.F.'s statements had been enough to determine the applicant's guilt. In consequence its assessment of the applicant's credibility on the basis of his pre-trial statements can be considered as having been made *ex abundanti cautela* (out of an abundance of caution). In the light of the Court of Criminal Appeal's finding concerning the sufficiency of A.F.'s statements, the Court considers that the use it made of the applicant's

statements to assess his credibility cannot be considered as having substantially affected his position.

(iv) Conclusion

119. *In conclusion, while very strict scrutiny must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court, in the specific circumstances of the case, finds that having taken into account the combination of the various above-mentioned factors, despite the lack of procedural safeguards relevant to the instant case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer.*

120. *There has therefore been no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.¹*

Interessanti hija l-joint dissenting opinion tal-**Imhallfin Serghides u Pinto de Albuquerque** fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra ikkunsidraw li:

'10. In any event, we are of the view that the right to a lawyer at the pre-trial stage does not hinge, in any way or form, on the state of vulnerability of the defendant. Nothing in the Convention makes the Article 6 § 3 (c) right dependent on such vulnerability. Such an abusive and restrictive interpretation of that right contradicts its essence. Every defendant, vulnerable or not, has a right, at the pre-trial stage, to a lawyer who will advise him or her on the defence strategy to be followed.

11. Secondly, the majority state that "The applicant did not allege, either before the domestic courts or before [the Court], that the Police had exerted

any pressure on him, nor that the evidence obtained had been in violation of another Convention provision".²⁷

12. *We disagree with this argument. The fact that a defendant has not been pressured by the police does not limit his or her right to a lawyer. Legal assistance in a criminal procedure is indispensable not only to counter pressure by the police or any other evidence obtained in violation of the Convention, but to define a strategy for the defence and adapt it to every incident throughout the entire proceedings. The police are expected to act lawfully, regardless of the manner in which a defendant presents his or her defence, with or without the benefit of legal assistance. The one has simply nothing to do with the other. Lawful conduct by the police is not a valuable argument on which to restrict the exercise of a Convention right by the defence. Ultimately, this argument by the majority reflects a very restrictive conception of the role of the lawyer in criminal procedure.*

13. *Thirdly, the majority state that "in the present case, the applicant was informed repeatedly in a sufficiently explicit manner of his right to remain silent and the privilege against self-incrimination".²⁸*

14. *Again, we cannot accept this argument. The right to remain silent is not interchangeable with the right to a lawyer. These are two very different rights. Legal assistance at the pre-trial stage of a criminal procedure is essential to inform the defendant of the advantages and disadvantages, from the perspective of the defence strategy, of speaking out or remaining silent. In other words, the right to a lawyer is instrumental in effective protection of the right to remain silent (and of the privilege against self-incrimination).*

²⁷ § 111 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata hmistax (15) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

²⁸ § 112 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sittax (16) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

15. In short, the fact that the applicant was informed of his right to remain silent if he so desired and the fact that the applicant did not claim that any pressure was exerted on him have nothing to do with his procedural right under Article 6 § 3 (c) of the Convention to have access to a lawyer. Those facts are irrelevant for the purpose of curing the breach of this right. In our view, it is a fundamental mistake at stage two not to take seriously into account the finding of stage one, especially when the test applied should be a very strict scrutiny.²⁹ Otherwise, what is the point of having two stages!?

Ikkunsidrat;

B'referenza ghall-gurisprudenza indikata *supra*, din l-Onoabbi Qorti tinnota l-interpretazzjoni differenti li tat il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem firrigward tad-dritt tas-smiegh xieraq. Fost id-diversi sentenzi, fejn il-Qorti evalwat jekk kienx hemm ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, issir referenza ghas-sentenzi sicutati fl-ismijiet '**Beuze vs Belgium**'³⁰ moghtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet '**Farrugia vs. Malta**'.³¹

Fil-gurisprudenza ndikata iktar l'fuq, ma jistax ma jigix innutat li filwaqt li certu sentenzi jenfazizzaw l-inammisibilta' ta' stqarrija, meta s-ssuspettat ma kienx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni, *stante* li difett bhal dan ma jistax jigi sanat, sentenzi ohrajn jtenu illi sempliciment għax susspettat ma jkunx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni m' għandux awtomatikament ifisser li l-istqarrija li hu jkun

²⁹ § 108 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegħ il-pagna enumerata sbatax (17) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

³⁰ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).

³¹ Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).

irilaxxa hija inammissibl u ghaldaqstant tali proceduri għandhom jigu evalwati fit-totalita' tagħhom u jittieħed kont tal-'overall fairness' ta' l-istess proceduri.

Il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza ricenti fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan**'³² fejn gie meqjus:

'15. Illi l-pozizzjoni ta' dritt li tirregola it-tehid ta' stqarrijiet u dikjarazzjonijiet mis-suspettat taht id-dritt penali nostran ra zviluppi sostanzjali fi snin recenti. Illi fiz-zmien meta l-akkuzat gie arrestat u interrogat lura fil-bidu tas-sena 2010, huwa ma kellux il-jedd ghall-ebda forma ta' assistenza legali la qabel u lanqas matul it-tehid tal-istqarrija. Illi kien sehh bdil għal Kodici Kriminali permezz ta'l-Att III tal-2002 fejn il-legislatur haseb sabiex "il-persuna li tkun arrestata u qed tinzamm taht il-kustodja tal-Pulizija f'xi Ghassa jew f'xi post iehor ta' detenzjoni awtorizzata għandha, jekk hija hekk titlob, tithalla kemm jista' jkun malajr tikkonsulta privatament ma' avukat u prokuratur legali, wicc imb'wicc jew bit-telefon, għal mhux aktar minn siegha zmien. Kemm jista' jkun malajr qabel ma tibda tigi interrogata, l-persuna taht kustodja għandha titgharrraf mill-Pulizija bid-drittijiet li għandha taht dan is-subartikolu." Madanakollu dan il-bdil ma giex fis-sehh hlief snin wara u ciee' fl-10 ta' Frar 2010 u għalhekk xahar wara li l-akkuzat rrilaxxa l-istqarrija tieghu. Imbagħad finalment b' trasposizzjoni fil-ligi tagħna ta' dak imfassal fid-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt tal-access għal avukat fi proceduri kriminali u fi proceduri tal-mandat ta' arrest Ewropew, is-suspettat ingħata il-jedd ikun assistit minn avukat filwaqt tal-interrogazzjoni tieghu mill-Pulizija.

³² Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar 2021 (Att tal-Akkusa Numru: 7/2018).

Madankollu, dan il-bdil sehh fl-10 ta' Frar, 2010, xahar wara li l-akkuzat irrilaxxa l-istqarrija. Minkejja l-fatt illi l-akkuzat irrilaxxa din l-istqarrija minghajr ma kellu dritt li jikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tieghu, fost affarijiet ohra il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) pprovdiet li:

'19. Dan maghdud, allura l-Qorti hija tal-fehma illi f'dan l-istadju bikri tal-proceduri fejn il-process penali għad irid jinstema' mill-Qorti kompetenti, ma jistax jingħad jekk il-kriterji indikati fil-kaz Beuze gewx segwiti. Ukoll ghaliex, kif tajjeb stqarret l-Ewwel Qorti, la dik il-Qorti u lanqas din il-Qorti ma għandhom funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma għandhomx il-poter jistħarrgu f'dan l-istadju, jekk tkunx seħħet xi vjolazzjoni tad-drittijiet fondamentali tal-persuna akkuzata jew jekk potenzjalment dan jistax isehħ u dan fid-dawl tal-linji gwida godda tramandati mill-Qorti Ewropea. Dan ghaliex skont l-imsemmija pronunzjamenti dan n-nuqqas ma jwassalx awtomatikament għal leżjoni tal-jedd tagħha għal smigh xieraq, meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderiegi il-qrati domestici jindagaw jekk il-proceduri fl-intier tagħhom kienux gusti fil-konfront tal-akkużat, bit-test allura li jrid jiġi segwiet fuq iz-zewg binarji surriferiti.'

Il-Qorti fis-sentenza tagħha laqghet l-appell ta' l-Avukat Generali u rrevokat fejn il-Qorti kienet iddikjarat l-istqarrija tal-akkużat bhala inammissibbli u fejn kienet ordnat l-isfilz ta' l-istess u fejn kienet iddikjarat li kwalunkwe referenza fl-atti għal kontenut ta' tali stqarrija jew għal dak li l-akkużat qal lill-Pulizija waqt l-investigazzjoni bhala inammissibbli u minflok iddikjarat l-istqarrija ammissibbli bhala prova.

B'kuntrast għas-sentenza fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan**', li referenza saret għaliha fil-paragrafi precedenti, din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza fl-ismijiet '**Graziella Attard v. Avukat Generali**'.³³ F'din

³³ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors mahluf numru: 83/2016 LSO).

is-sentenza ta' l-ahhar, **il-kwistjoni ma kiniex titratta biss dwar stqarrija rilaxxata minghajr l-assistenza legali izda anke minghajr l-opportunita' li tikkomunika ma' Avukat tal-fiducja tagħha qabel ma ttieħditilha l-istqarrija mill-Pulizija.** Il-Qorti Kostituzzjonali pprovdiet illi:

*'persuna interrogata tista' ma tithalllex tkellem avukat huma l-eccezzjoni aktar milli r-regola, u din il- Qorti għandha s-setgha li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li thares dritt fondamentali mhux biss "qieghda tigi" izda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tigi miksura", din il-Qorti hija tal-fehma, kif osservat fis-sentenza mogħtija fl-24 ta' Gunju 2016 fl-ismijiet **Malcolm Said v. Avukat Generali**,³⁴ illi ma jkunx għaqli – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Europea li johloq element ta' imprevedibilità, kif jixhud l-posizzjonijiet konfliggenti li hadet fil-kaz ta' Borg u f'dak ta' Beuze – illi l-process kriminali jithalla jitkompla bil- produzzjoni tal-istqarrija mogħtija mill-attrici lill-Pulizija għaliex tqis illi, **fic-cirkostanzi, in-nuqqas ta' ghajjnuna ta' avukat ma kienx nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' pregudizzju ghall-attrici, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehha fir-reat.***

1. Għaldaqstant tipprovi dwar dan l-aggravju tal-avukat Generali billi tghid illi, **ghalkemm ma sehh ebda ksur tal-jedd tal-attrici għal smigh xieraq meta tteħditilha stqarrija, madankollu dik l-istqarrija ma għand- hiex tibqa' fl-inkartament tal-kawza kontriha.**

Fl-istess sentenza intqal li:

18. **Il-Qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titneħha mill-inkartament, aktar milli rimedju għal ksur li, wara kollox, għadu ma sehhx, huwa garanzija tal-**

³⁴ Rik. kost. 74/2014. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sitta (6) fis-sentenza citata).

integrità tal-process u wkoll flinteress pubbliku, biex ma jigrix l- process kontra l-attrici jkollu jithassar wara li jintemm, b'hela ta' hin u rizorsi, li tkun forma ohra ta' ingustizzja ghax il-ligijiet għandhom iharsu mhux biss lil min hu mixli b'reat izda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.

19. Il-Qorti għalhekk terga' ttenni li ma jkunx għaqli li jsir uzu mill-istqarrija waqt il-process kriminali, u għal din ir-raguni tichad ukoll dan l-ahhar aggravju.'

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi kif sejra turi din il-Qorti, jirrizulta li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) anke **f'sentenzi mogħtija fl-istess jum** waslu għal **decizjoni differenti** rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal-istqarrija rilaxxata fi zmien meta suspettati ma kellhomx dritt li jkunu assistiti minn Avukat waqt ir-rilaxx tal-istqarrija. Fis-sentenza fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello**',³⁵ il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) iddeċċiedit li:

'23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Generali jisthoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors tac-celebrazzjoni tal-guri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef togħi għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil gurati dwar il-valur probatorju ta'l-istqarrija rilaxxati mill-akkuzat jekk jirrizulta illi dawn ma ttieħdux skont il-ligi, jew jekk jaieveraw irwiegħhom dawk ic-cirkostanzi elenkat i-fil-linji gwida stabbiliti fid-deċizjoni Beuze hawn fuq icċitata. Fuq kollox, ghall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tieghu li jitlob revizjoni tal-verdett u

³⁵ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkusa numru: 3/2018).

s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' htija fil-konfront tieghu.'

Din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi'**³⁶ fejn iz-zmien li fih gew rilaxxati l-istqarrijiet tal-imputati, ghalkemm dawn kellhom id-dritt limitat li jikkonsultaw mal-avukat tal-fiducja tagħhom qabel l-interrogazzjoni, id-dritt li l-avukat tagħhom ikun prezenti waqt l-interrogazzjoni, ma kienx għadu provdut fil-Kodici Kriminali. Il-Qorti f'dan il-kaz għamlet referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Doyle v. Ireland**³⁷ u fejn il-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem irriteniet is-segwenti:

'the applicant was allowed to be represented by a lawyer but his lawyer was not permitted in the police interview as a result of the relevant police practice applied at the time. The Court found no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention. It considered that, notwithstanding the impugned restriction on the applicant's right of access to a lawyer during the police questioning, the overall fairness of the proceedings had not been irretrievably prejudiced. In particular, it laid emphasis on the following facts: the applicant had been able to consult his lawyer; he was not particularly vulnerable; he had been able to challenge the admissibility of evidence and to oppose its use; the circumstances of the case had been extensively considered by the domestic courts; the applicant's conviction had been supported by significant independent evidence; the trial judge had given proper instructions to the jury; sound public- interest considerations had justified prosecuting the applicant; and there had

³⁶ Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkusa numru: 1/2019)

³⁷ Deciza mill-QEDB fit-23 ta' Mejju, 2019 u reza finali fit-23 t' Awwissu, 2019 (Applikazzjoni numru: 51979/17).

been important procedural safeguards, namely all police interviews had been recorded on video and made available to the judges and the jury and, while not physically present, the applicant's lawyer had the possibility, which he used, to interrupt the interview to further consult with his client.

*429. In addition, the Court has indicated that account must be taken, on a case-by case basis, in assessing the overall fairness of proceedings, of the whole range of services specifically associated with legal assistance: discussion of the case, organisation of the defence, collection of exculpatory evidence, preparation for questioning, support for an accused in distress, and verification of the conditions of detention (*Ibid.*, § 136)."*

Fis-sentenza fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi il-Qorti wasslet ghall-istess decizjoni tas-sentenza fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello.

Din il-Qorti temfasizza li nonostante l-fatt li l-legislatur m' ghamilx regola li teskludi l-ammissjoni ta' stqarrija rilaxxata fi zmien fejn suspettat ma kellux id-dritt li jkollu Avukat prezenti, tqis li wiehed ma jistax jistenna li l-legislatur sejjer jindika c-cirkostanzi kollha ta' meta prova ma għandhiex valur probatorju. Izda d-decizjoni dwar jekk prova għandhiex valur probatorju għandha tithalla fid-diskrezzjoni tal-Qrati.

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet 'The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba'³⁸ ikkonkludiet illi:

³⁸ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

'... this Court cannot a priori expunge a statement of a suspect who has been given the right to consult a lawyer before being interrogated, but where his lawyer was not present at the time, solely on the premise that this could potentially infringe his right to a fair hearing. The Court cannot create a blanket evidentiary rule of criminal law declaring a piece of evidence obtained lawfully, inadmissible in criminal proceedings on the basis that this could violate accused's right to a fair trial, all the more so, as already pointed out, where some sort of legal assistance had been given. As the European Court has guided domestic courts in dealing with pre-trials statements, each case must be dealt with individually thus taking into account, on a case by case basis, whether by the fact that accused person did not have a lawyer present when releasing the statement, although such person had obtained legal advice or at least had been given the right to obtain that advice, this could result at a later stage, during the criminal proceedings instituted against him, as a breach of his right to a fair hearing thus vitiating an otherwise legally obtained piece of evidence.

Minn naha l-ohra fis-sentenza moghtija wkoll ricenti mill-Qorti Kostituzzjonal fl-istess jum u cioe' fl-istess data tas-sebgha u għoxrin (27) ta' Jannar tas-sena elfejn u wiehed u għoxrin (2021) fl-ismijiet **Morgan Onuorah v. L-Avukat tal-Istat**³⁹ gie meqjus li:

'25. Fl-ahhar aggravju r-rikorrent argumenta dwar ir-rimedji. Isostni li: "Illi jigi rilevat illi jekk hemm ksur tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem minħabba kemm l-operat tal-Pulizija Investigattiva u kemm mill-Avukat Generali, awtomatikament il-proceduri sussegwenti fil-konfront tal-appellant kienu monki u jilledu d-drittijiet fundamentali tal-bniedem peress li bdew u bbazati fuq cirkostanzi lezivi għad-drittijiet fundamentali tal-bniedem. L-appellant jirrileva illi l-Qorti bhala Sede Kostituzzjonal għandha

³⁹ Rikors numru: 176/2019 FDP.

tiggarantixxi il-korrettezza tal-proceduri mehuda u s-sentenza infushom fis-sens illi għandhom jigu garantiti l-harsien ta' certu principji procedurali li huma indispensabbi għall-amministrazzjoni tajba tal-gustizzja".

26. *Kif diga` issemmu, il-fatt wahdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiducja tal-attur m'huwiex bizzejjed sabiex jagħti lok ghall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigh xieraq. Madankollu l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proceduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uhud mir-reati li akkuzat biha, taf twassal sabiex isehh dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-gurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l-istess insenjament.*

27. *Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura adversarial tal-kawza kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taht arrest. Fis-sentenza ricenti Mehmet Zeki Celebi v. Turkey (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tishaq:*

"57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)".

28. Irrispettivament taqbilx mar-ragunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-gurisprudenza kienet cara meta nghanat is-sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-Pulizija kienet

difett procedurali. Dan ghalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat- 13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber ghamlet enfazi fuq l-'overall fairness' tal-proceduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess Qorti kompliet ticcara kifikellu jigi applikat dak il- principju.

29. Fl-ahhar mill-ahhar il-qrati domestici ma jistghux jippermettu li f'proceduri kriminali li għadhom pendent jithallew stqarrijiet li jkunu saru fl-assenza ta' avukat u li l-QEDB ilha tiddeskrivih bhala difett procedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-process kriminali kollu.'

Il-Qorti Kostituzzjonal fl-istess sentenza qieset li:

'30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaggornaw ruuhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma jistennewx sal-2016 sabiex jintroducu disposizzjoni fil-Kodici Kriminali li s-suspettat għandu jedd ghall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil-kustodja tal-Pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT tal- Kodici Kriminali), li fost mizuri ohra assigurat id-dritt tas-suspettat ghall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-Pulizija.'

Għal dawn il-motivi tichad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proceduri kriminali The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah (att ta' akkuza numru 11/2015) ma tippermettix l-użu bhala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta-waqt li kien fil-kustodja tal- Pulizija.

(...)'

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet '**The Police v. Alexander Hickey**'⁴⁰ ukoll moghtija fis- 27 ta' Jannar, 2021 gie kkunsidrat li:

'15. It is a fact that the appellant was, according to law, given the opportunity to consult a lawyer prior to interrogation. He actually did consult a lawyer and therefore could prepare for his questioning beforehand with his lawyer. However this is not enough to remedy the lack of legal assistance during police interrogation. Amongst other things there is no proof of whether the lawyer was given any information by the police with regards to the alleged crimes committed by the appellant and proof that they had against the suspect (appellant). Information that was essential to place the lawyer in a position to properly advise his client.

16. Therefore, since the criminal proceedings are still pending, it is premature for a court to declare that the accused's right for a fair hearing was breached as a consequence of the fact that the evidence includes two statements he made in the absence of a lawyer.

17. This notwithstanding, judgments of this court have already made it amply clear that statements given by a suspect while in police custody and in the absence of a lawyer, should not be used as evidence against him due to the risk that it may lead to a breach of the accused's right to a fair hearing. Judgments that are based on clear judgments delivered by the ECtHR throughout the years, which although one might not agree with, have given a clear direction to domestic courts as to the stand it will continue to take if other similar complaints are made to that court.

⁴⁰ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar 2021 (141/2019RGM).

18. In this particular case the self-incriminating statements in issue were probably the reason why the appellant filed an early guilty plea.

19. Since at the time of the interrogations the appellant was still seventeen years old, was a student, had a clean criminal record and never had any previous contact with the police, there is a solid argument to conclude that he was a vulnerable suspect. The appellant also referred to a report filed in the criminal proceedings by psychologist Bernard Caruana, an ex parte witness for the appellant. In the report it is stated that appellant:

- i. Has certain symptoms of autism spectrum disorder;
- ii. Has attention and emotional difficulties and felt that he was not accepted by others;
- iii. Has difficulty to connect with others;
- iv. From a young age had been making use of drugs and alcohol;

20. It is a fact that the psychologist's report states, "While his low score on Vulnerability indicates that he perceives himself as capable of handling himself in difficult situations". However, that is appellant's own perception.

21. The court concludes that there is enough evidence to conclude that at the time of the police interrogations appellant could be classified as a vulnerable person. On the other hand it is a fact that throughout the interrogations appellant's mother was present, evidently for support and assistance since he was a minor. This notwithstanding her presence was certainly not a sufficient remedy for the lack of presence of a lawyer.

22. It is a fact that in this particular case the appellant:

- i. Was interrogated by the police on the 2nd April 2012 and 3rd April 2012 and charged on the 8th June 2015;*
- ii. Filed a guilty plea on the 16th November 2015 and was assisted by a lawyer, and warned by the court on the consequences of such a guilty plea and given time to consider whether he should confirm such a plea;*
- iii. Proposed to the court, in agreement with the prosecution, a punishment of three years imprisonment and €7000 fine;*
- iv. Produced evidence with regards to the issue concerning punishment and during the sitting of the 2nd December 2016 declared that he had no further evidence;*
- v. Changed counsel, and it was only at that stage that he first complained with regards to the statements he gave to the police in the absence of a lawyer (sitting of the 6th July 2017). At that point of the criminal proceedings appellant had already declared 56 that he had no further evidence.*
- vi. Was always assisted by a lawyer during the court hearings and at no stage of the criminal proceedings did he contest the authenticity of the statements made while in police custody;*

23. *It also seems that the interrogations were not recorded. Therefore it is not possible for the court to know exactly what went on in the interrogation room. On the other hand at no point did appellant allege that irregularities took place during the interrogations and that he was pressured to self-incriminate himself. Neither did he allege that he falsely self-incriminated himself.*

24. This notwithstanding on consideration of the judgments delivered by the ECHR, the court is of the opinion that there can be no guarantee that the procedural shortcoming that occurred during the police interrogations can be remedied during the criminal proceedings per se. This especially when one considers that the appellant probably registered a guilty plea on the basis that he made two self incriminating statements while in police custody in the absence of a lawyer. In the recent judgment **Mehmet Zeki Celebi v Turkey** (no. 27582/07) decided on the 28 January 2020, the ECtHR stated:

"57..... The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer".

25. There is no doubt that had the appellant been assisted by a lawyer during interrogation, he might have been advised to remain silent or not to answer all self-incriminating questions.

Il-Qorti Kostituzzjonal f'dik is-sentenza kkonkludiet li:

'1. The answer to the first question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is:

i. It is premature to declare that the issue of the contested two statements by the appellant in the absence of legal counsel, constitutes a breach of Article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.

ii. It is likely that appellant's rights would be breached should the two statements (dated 2nd and 3rd April 2012) be used as evidence, and therefore it is recommended that the two statements are removed.

2. *The answer to the second question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is that a judgment based on applicant's guilty plea filed during the sitting of the 15th November 2015, would likely constitute a breach of article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.*

3. *Since the appellant made his complaint after the criminal proceedings had been adjourned for final submissions and in view of what has been decided in this judgment, both parties to the criminal proceedings are to be placed in the same position they were prior to appellant's guilty plea filed during the sitting of the 16th November 2015.*

4. *All judicial costs are to be shared between the parties as to 1/4 at the charge of the appellant and 3/4 at the charge of the respondent. A copy of this judgment is to be inserted in the file of the case *The Police v. Alexander Hickey* (485/2014). The Registrar is also to ensure that the court file of the criminal case is sent back to the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature.'*

Ghaldaqstant din il-Qorti irrakomandat **li ma għandux isir uzu mill-istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat nonostante l-fatt li dawn kienu anke gew guramentati u kienet anke giet registrata ammissjoni.**

Il-Prim Awla tal-Qorti Civili Sede Kostituzzjonali fi-sentenza bl-ismijiet '**Clive Dimech vs Avukat Generali**'⁴¹ tennet is-segwenti:

'Illi l-Qorti sejra tibda biex titratta t-tieni eccezzjoni tal-intimat ghaliex jekk din tintlaqa' ma jkunx hemm htiega li tezamina l-eccezzjonijiet l-ohrajn. Huwa skontat li m'hemm l-lebda jedd fundamentali taht Art. 39 tal-

⁴¹ Deciza mill-Prim' Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) fl-14 ta' Lulju, 2020 (Rikors numru: 175/19 GM).

Kostituzzjoni jew taht Art. 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja ghall-assistenza t'avukat waqt l-interrogazzjoni bhala tali. Hemm jedd fundamentali għal smiegh xieraq. Biex jigi stabbilit ksur ta' dan il-jedd, irid jigi ezaminat il-process - f'dan il-kaz process kriminali - fit-totalita` tieghu u mhux jigi maqsum biex issir enfasi fuq xi episodju partikolari⁴². F'dan il-kaz il-proceduri għadhom fil-bidu tagħhom u għalhekk mhux possibbli f'dan l-istadju li l-Qorti tbassar kif sejjer ikun l-liter processwali shih. Dan ma jfissirx li element procedurali partikolari ma jistax minnu nnifsu ikun tant deciziv li l-korrettezza tal-process ma tkunx tista' tigi ddeterminata qabel⁴³. Imma f'dan il-kazil-Qorti ma tista' ssib l-ebda cirkostanza bhal din. Ir-rikorrent gie avzat, skont id-disposizzjonijiet tal-ligi kif kienet dak iz-zmien, bid-dritt li jikkonsulta avukat qabel l-interrogazzjoni. Huwa rrinunza għal dan id-dritt. Huwa minnu li waqt l-interrogazzjoni ma kienx assistit minn avukat u ma giex infurmat li għandu dritt bħal dan. B'danakollu gie mwissi li kellu d-dritt li ma jwegibx għad-domandi u fil-fatt ir-rikorrent ma wiegeb għall-ebda domanda li saritlu. Għalhekk ma jirrizultax - dejjem f'dan l-istadju - li r-rikorrent sofra xi nuqqas ta' smiegh xieraq. Ma ressaq l-ebda prova li bis-silenzju tieghu seta' nkrimina ruhu;

Sussegwentament, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet 'Clive Dimech v. Avukat Generali'⁴⁴ datata is-27 ta' Jannar, 2021, ipprovdiet illi peress li l-akkuzat ma wiegeb għall-ebda domanda waqt l-interrogazzjoni, din ma kienitx ser tkun ta' pregudizzju għall-istess akkuzat. Minkejja dan, din il-Qorti xorta wahda enfasizzat li jkun floku li fil-proceduri kriminali ma jsirx uzu mill-istqarrija bhala prova.⁴⁵

⁴² Ara fost l-ohrajn Il-Pulizija v-Dr Melvyn Mifsud 26.04.2013 u l-gurisprudenza ccitata; Ronald Agius vs Avukat Generali 30.11.2001 Qorti Kostituzzjonali (Din ir-referenza tinsab fl-ewwel (1) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).

⁴³ Noel Arrigo v Malta 10.05.2005 QEDB (Din ir-referenza tinsab fit-tieni (2) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).

⁴⁴ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Rikors numru: 175/2019 GM).

⁴⁵ Ara fost ohrajn Christopher Bartolo v. Avukat Generali et 5-10-2018 u Il-Pulizija vs Aldo Pistella 14.12.2018.

L-akkuzat, Clive Dimech, ghazel li ma jwegibx ghal mistoqsijiet maghmula lilu u ghaldaqstant l-listqarrija ma kienitx wahda nkriminanti. Madankollu, il-Qorti xorta wahda pprovdiet illi din m'ghandiex tintuza bhala prova u ghal din ir-raguni din is-sentenza hi ta' sinifikat.

Fis-sentenza ricientissima fl-ismijiet '**Christopher Bartolo vs Avukat ta l-Istat**',⁴⁶ Il-Qorti ddecidiet bl-istess mod ta' kif iddecidiet fis-sentenzi Onuorah Morgan vs Avukat Generali u Clive Dimech vs Avukat Generali indikati *supra*. Din il-Qorti rreteniet is-segwenti:

74. Daqshekk huwa importanti li stqarrija tittiehed bil-garanziji kollha li jharsu d-drittijiet ta' min ikun qiegħed jirrifaxxa għaliex l-ammissjoni hija wara kollox ir-regina tal-provi. Di fatti Karen Reid fil-ktieb 'A practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights' (Tielet Edizzjoni) f'pagina 70: "While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole, a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall." Igifieri, prova wahda ottenuta kontra l-ligi, tista' wahedha tikkontamina l-process kollu.

Għaldaqstant il-Qorti kkonkludiet bis-segwenti:

79. Il-Qorti qed tipprova tirrifikoncilia l-fatt, fid-dawl ta' dak li ddecidiet il-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018. Dik il-Qorti ordnat, li biex ma jsehhx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar uzu fil-proceduri kriminali miz-zewg stqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent. Fid-dawl ta' din l-ordni, din il-Qorti ma tistax tifhem b'liema tigħid tal-immagazzjoni tista' tasal ghall-konkluzjoni li l-konferma bil-

⁴⁶ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Gunju, 2021 (Rikors numru: 255/2020 TA).

gurament ta' dawk l-istqarrijiet quddiem il-Magistrat ma għandhomx ukoll ikunu mwarrbin. Kwazi kwazi dan għandu xebha mal-kaz fejn dokument originali jitwarrab izda mhux il-kopja tieghu. Il-konferma bil-gurament hija unikament imsejsa fuq l-istqarrijiet u kwalunkwe ammissjoni kienet ukoll b'konsegwenza tal-istess.

80. Għalhekk anke f'dan ir-rigward, din il-Qorti ssib li gew lezi l-artikolu 39(1) u 6(1) tal-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni rispettivament.

Min-naha l-ohra, fis-sentenza ricenti fl-ismijiet 'Briegel Micallef vs Avukat Generali'⁴⁷ gie ritenut il-kuntrajrju ghall-ahhar erba' sentenzi sūcitati fejn il-Qorti Kostituzzjonali tat-direzzjoni lil Qorti Kriminali sabiex ma tqisx bhala prova stqarrijiet li jkunu gew rilaxxati minghajr id-dritt tal-assistenza legali u dan minhabba l-periklu li jkun hemm difett procedurali jekk jinstab illi dawn jilledu id-dritt tal-persuna akkuzata għal smiegh xieraq. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk f'dan ir-rigward:

'13. Hu minnu li din l-istess Qorti f'sentenzi ohrajn qalet li jkun floku li stqarrija li jkun ta' imputat titneħha mill-process tal-proceduri Kriminali sabiex jigi zgurat li ma jkunx hemm periklu li eventwalment isiru proceduri Kostituzzjonali li jistgħu jwasslu biex jigi annullat process shih. Madankollu, filwaqt li hemm ukoll sentenzi fejn din il-Qorti għamlet semplicement rakkmandazzjoni, wieħed irid jiftakar li kull kaz għandu c-cirkostanzi partikolari tieghu. F'dan il-kaz partikolari diga' hemm sentenza tal-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali u li fiha sar apprezzament tal-provi kollha li tressqu quddiem dik il-Qorti fil-kors tal-process kollu. Cirkostanza li ma kinitx tezisti f'kazijiet ohra

⁴⁷ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-10 ta' Gunju, 2021.

li ddecidiet dwarhom din il-Qorti. Ovvjament dak l-apprezzament ser jigi mistharreg mill-Qorti tal-Appell Kriminali.'

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi bis-sahha tat-trasposizzjoni tad-'Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' access ghas-servizzi ta' avukat fi procedimenti kriminali u fi procedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tigi infurmata parti terza dwar ic-cahda tal-libertà u d-dritt ghal komunikazzjoni ma partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul ic-cahda tal-libertà' fil-Ligi ta' Malta, li sehhet wara li l-appellat irrilaxxa l-istqarrijiet tieghu, kien hemm tibdil sostanzjali f'dak li d-dritt ta' access ghal Avukat fi proceduri Kriminali jinkludi. L-artikolu 3 ta' din id-Direttiva jipprovdi:

'Id-dritt ta' access ghas-servizzi ta' avukat fi procedimenti kriminali

1. *L-Istati Membri għandhom jizguraw li l-persuni suspettati u akkuzati jkollhom id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat f'hin u b'mod li l-persuni koncernati jkunu jistgħu jezercitaw d-drittijiet tagħhom ta' difiza b'mod prattiku u b'mod effettiv.*

2. *Il-persuni suspettati jew akkuzati għandu jkollhom access għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien zejjed. Fi kwalunkwe kaz, il-persuni suspettati jew akkuzati għandu jkollhom id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat mill-mument l-aktar qrib minn dawn li gejjin:*

a. *qabel ma jigu interrogati mill-Pulizija jew minn awtorità ohra tal-infurzar tal-ligi jew gudizzjarja;*

b. mat-twettiq minn awtorità ta' investigazzjoni jew awtorità kompetenti ohra ta' att investigattivi jew att iehor ta' gbir ta' provi skont il-punt (c) tal-paragrafu 3;

c. minghajr dewmien zejjed wara c-cahda tal-libertà;

d. fejn gew imharrka biex jidhru quddiem Qorti li għandha gurisdizzjoni f'materji kriminali, fi zmien debitu qabel ma jidhru quddiem dik il-Qorti.

3. Id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat għandu jimplika dan li gej:

a. L-Istati Membri għandhom jizguraw li persuna suspettata jew akkuzata jkollha d-dritt li tiltaqa' fil-privat u tikkomunika mal-avukat li jirrapprezentaha, inkluz qabel interrogazzjoni mill-Pulizija jew minn awtorità ohra tal-infurzar tal-ligi jew awtorità gudizzjarja;

b. L-Istati Membri għandhom jizguraw li l-persuna suspettata jew akkuzata jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun prezenti u jippartecipa b'mod effettiv meta hija tigi interrogata. Tali partecipazzjoni għandha tkun konformi mal-proceduri taht il-ligi nazzjonali, dment li tali proceduri ma jippreġudikawx l-ezercizzju effettiv u l-essenza tad-dritt koncernat. Fejn avukat jippartecipa matul interrogazzjoni, il-fatt li saret tali partecipazzjoni għandu jiġi rregistrat bl-uzu tal-procedura ta' registrarf' konformità mal-ligi tal-Istat Membri koncernat;

c. għandhom, minn tal-inqas, ikollhom id-dritt li l-avukat tagħhom jattendi ghall-avvenimenti investigattivi jew l-attita' gbir ta' provi li gejjin, fejn dawk l-atti huma previsti fil-ligi nazzjonali u jekk il-persuna suspettata jew akkuzata hija mehtiega jew permessa li tattendi l-att koncernat:

- i. ringieli ta' persuni ghall-identifikazzjoni;
 - ii. konfrontazzjonijiet;
 - iii. rikostruzzjonijiet sperimentalni tax-xena tar-reat kriminali.
4. L-Istati Membri għandhom jippenjaw ruhhom li jagħmlu l-informazzjoni generali disponibbli biex jagħmluha facili ghall-persuni suspettati jew akkuzati li jsibu avukat. Minkejja d-dispozizzjonijiet tal-ligi nazzjonali dwar il-prezenza obbligatorja ta' avukat, l-Istati Membri għandhom jagħmlu l-arrangamenti mehtiega biex jizguraw li l-persuni suspettati jew akkuzati li jincahdu mil-libertà tagħhom ikunu f'pozizzjoni li jezercitaw b'mod effettiv id-dritt tagħhom ta' access għas-servizzi ta' avukat, sakemm ma jkunux irrinunzjaw dak id-dritt f'konformità mal-Artikolu 9.
5. Huwa f'ċirkostanzi eccezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il-kawza li l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tal-punt (c) tal-paragrafu 2 fejn iddistanza geografikament 'il bogħod ta' persuna suspettata jew akkuzata tagħmilha imposibbli li jigi zgurat id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien zejjed wara li persuna tkun incahdet mil-libertà tagħha.
6. F'ċirkostanzi eccezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il-kawza, l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tad-drittijiet previsti fil-paragrafu 3 sakemm dan ikun igġustifikat fic-ċirkostanzi partikolari tal-kaz, abbazi ta' wahda mir-ragunijiet konvincenti li gejjin:
 - a. fejn hemm htiega urgenti li jkunu evitati konsegwenzi negattivi serji ghall-hajja, illibertà jew l-integritàfizika ta' persuna;
 - b. fejn l-azzjoni immedjata mill-awtoritajiet investigattivi tkun essenzjali biex jigu evitati li l-procedimenti kriminali jigu pperikolati b'mod sostanzjali.' (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)

Prezentament, is-subartikoli (1) u (2) tal-artikolu 355AUA tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta kif mizjud b'Att LI tal-2016 jipprovdu s-segwenti:

'(1) Il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha d-dritt ta' access għal avukat fil-hin u b'tali mod li jħalliha tezercita d-drittijiet ta' difiza tagħha b'mod prattiku u effettiv.

(2) Il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha access għal avukat mingħajr ebda dewmien. Fi kwalunkwe eventwalità, il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha access għal avukat mill-mument li ssehh l-ewwel wahda minn dawn il-grajjiet:

(a) qabel ma tkun interrogata mill-Pulizija Ezekuttiva jew minn awtorità ohra ghall-infurzar tal-ligi jew awtorità gudizzjarja fir-rigward tat-twettiq ta' reat kriminali;

(b) mat-twettiq minn awtoritajiet investigattivi jew awtoritajiet kompetenti ohra ta' xi att ta' natura investigattiva jew att ta' kollezzjoni ta' evidenza ohra skont is-subartikolu (8)(e);

(c) mingħajr ebda dewmien wara li tkun giet imcaħħda l-libertà;

(d) meta tkun giet imharrka sabiex tidher quddiem Qorti lighandha gurisdizzjoni f'materji kriminali, f'qasir zmien qabel ma titressaq quddiem dik il-Qorti.'

Filwaqt li l-artikolu 355AUA(8) tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta imbgħad jaqra:

'Id-dritt ta' access għal avukat għandu jfisser dan li gej:

- (a) *il-persuna suspectata jew akkuzata, jekk tkun ghazlet li tezercita d-dritt tagħha ghall-assistenza legali, u l-avukat tagħha, għandhom ikunu infurmati bl-allegat reat li għaliex il-persuna suspectata jew akkuzata ser tkun interrogata. Dik l-informazzjoni għandha tingħata lill-persuna suspectata jew akkuzata qabel ma tibda l-interrogazzjoni, liema hin m'għandux ikun inqas minn siegha qabel ma tibda l-interrogazzjoni;*
- (b) *il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha d-dritt li tiltaqa' u tikkomunika fil-privat mal-avukat li jirrapprezentaha, inkluz interrogazzjoni minn qabel mill-Pulizija jew minn awtorità ohra ta' infurzar tal-ligi jew awtorità gudizzjarja;*
- (c) *il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun prezenti u jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni. Dik il-partecipazzjoni tista' tigi regolata skont proceduri li l-Ministru responsab bli għall-Gustizzja jista' jiġi stabilixxi permezz ta' regolamenti, hekk izda li dawk il-proceduri ma jippreġudikawx l-ezercizzju effettiv u l-essenza ta' dak id-dritt konċernat. Meta avukat jippartecipa fl-interrogazzjoni, il-fatt li kien hemm dik il-partecipazzjoni għandu jkun irregistrat permezz tal-uzu fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli ta' mezzi awdjobizwali skont il-paragrafu*

Izda d-dritt tal-avukat li jippartecipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bhala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuggerixxi twegibet jew reazzjonijiet ohra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka ohra mill-avukat għandha, hli f'ċirkostanzi eccezzjonali, issir wara li l-Pulizija Ezekuttiva jew awtorità ohra investigattiva jew awtorità gudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet;

(d) *l-interrogazzjoni, it-twegibiet kollha li jinghataw għaliha u l-proceduri kollha relatati mal-interrogazzjoni tal-persuna suspectata jew akkuzata, għandhom fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli jkunu rrekordjati b'meZZI awdjobizwali u f'dak il-kaz għandha tingħata kopja tagħhom lill-persuna suspectata jew akkuzata wara li tkun intemmet l-interrogazzjoni. Kwalunkwe recording għandu jkun ammissibbli bhala prova, sakemm il-persuna suspectata jew akkuzata ma tallegax u ma tagħix prova li r-recording mħuwiex ir-recording originali u li dan gie mbagħbas. M'hemmx għalfejn issir traskrizzjoni tar-recording meta tkun uzata fi proceduri fil-Qorti tal-gustizzja ta' gurisdizzjoni kriminali, lanqas ma hemm bzonn tal-firma tal-persuna suspectata jew akkuzata f'dikjarazzjoni bi-l-miktub li tkun saret wara l-konkluzjoni tal-interrogazzjoni galadárba l-mistoqsijiet u t-twegibiet kollha, jekk hemm, ikunu gew irrekordjati fuq mezzi awdjobizwali;*

(e) *il-persuna suspectata jew akkuzata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jattendi ghall-atti investigattivi jew gbir ta' evidenza jekk il-persuna suspectata jew akkuzata jehtigilha jew giet permessa li tattendi ghall-att koncernat:*

- i. *ringuela ta' persuni suspectati għal finijiet ta' identifikazzjoni;*
- ii. *konfrontazzjonijiet;*
- iii. *rikostruzzjonijiet tax-xena tad-delitt.*

(Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti).

Il-ligi li akkuzat għandu dritt ghall-assistenza legali qabel u waqt l-interrogazzjoni dahlet fis-sehh wara li l-akkuzati gew nterrogati mill-Pulizija.

Din il-Qorti tagħmilha cara illi minkejja li l-akkuzat Jesmond Mary Vella ma nghanha 'caution' meta rrilaxxa l-istqarrija datata 20 ta' Gunju, 2008, huwa nghanha d-drittijiet li kienu vigenti fiz-zmien meta ttieħdet l-istqarrija fejn għalhekk ma kellux id-dritt ghall-assistenza legali qabel u waqt it-tehid tal-istqarrija.

Mhux kompitu ta'din il-Qorti biex tara jekk kienx hemm xi ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, izda biss jekk tali stqarrija għandiex tigi kkunsidrata bhala inammissibl jew le. L-akkuzat ma ressaqx allegazzjonijiet ta' 'vulnerabilita', lanqas ma ressaq allegazzjonijiet fosthom dwar il-mod ta' kif giet rilaxxata l-istqarrija. jew allegazzjonijiet oħrajn li jsegwu fil-kawza ta' *Beuze v. Belgium* u li gew citati *supra*.

Dwar il-kuncett ta' certezza legali li huwa ta' importanza kbira għas-Saltna ta' Dritt f'pajjiz demokratiku, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet **il-Pulzija vs Alfred Camilleri**⁴⁸ tat-importanza għal dan il-kuncett u spjegat it-tifsira tieghu meta stqarret:-

"Filwaqt li huma minnu lil-Qrati nostrana m'hum iex marbuta bil-ligi tal-precedent, huma jutilizzaw il-principju auctoritas rerum similiter judicatarum sabiex tigi kreata certezza legali u dan hafna aktar determinant fil-kamp kriminali. Huwa minnu wkoll li c-certezza tad-dritt tista tkun flessibbli fis-sens illi l-Qrati jistgħu f'xi hin jagħtu interpretazzjonijiet godda. Izda, l-Qorti Ewropeja kellha diversi okkazzjonijeit sabiex tanalizza l-elementi li jistgħu iwasslu għal-leżjoni kif qiegħed jigi sotttomess l-esponent. F'dan is-sens issir referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Beian vs Romania** (Applikazzjoni nru. 30658/05) decided on the 6th December 2007 whereby this Court stated: "

⁴⁸ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 21/2015AF).

37. Admittedly, divergences in case-law are an inherent consequence of any judicial system which is based on a network of trial and appeal courts with authority over the area of their territorial jurisdiction. However, the role of a supreme court is precisely to resolve such conflicts (see Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [GC], nos. 24846/94 and 34165/96 to 34173/96, § 59, ECHR 1999-VII).

"38. In the instant case it is clear that the HCCJ was the source of the profound and lasting divergences complained of by the applicant. "

39. The practice which developed within the country's highest judicial authority is in itself contrary to the principle of legal certainty, a principle which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the basic elements of the rule of law (see, *mutatis mutandis*, Baranowski v. Poland, no. 28358/95, § 56, ECHR 2000-III). Instead of fulfilling its task of establishing the interpretation to be followed, the HCCJ itself became a source of legal uncertainty, thereby undermining public confidence in the judicial system (see, *mutatis mutandis*, Sovtransavto Holding v. Ukraine, no. 48553/99, § 97, ECHR 2002-VII, and Păduraru, cited above, § 98; see also, by contrast, Pérez Arias v. Spain, no. 32978/03, § 27, 28 June 2007)." (enfasi tal-esponent).

"Għar-rigward tal-principji stabbiliti mill-istess Qorti, issir referenza wkoll għas-sentenza fl-ismijiet Albu u Ohrajn vs Romania mogħtija fl-10 ta' Mejju 2012, fejn a para 34 insibu ssegwenti:

"(iii) The criteria that guide the Court's assessment of the conditions in which conflicting decisions of different domestic courts ruling at last instance are in breach of the fair trial requirement enshrined in Article 6 § 1 of the Convention consist in establishing whether "profound and long-standing differences" exist in the case-law of the domestic courts, whether the domestic

law provides for machinery for overcoming these inconsistencies, whether that machinery has been applied and, if appropriate, to what effect (see Iordan Iordanov and Others, cited above, §§ 49-50; see also Beian (no. 1), cited above, §§ 34-40; Štefan and Štef v. Romania, nos. 24428/03 and 26977/03, §§ 33-36, 27 January 2009; Schwarzkopf and Taussik, cited above, 2 December 2008; Tudor Tudor, cited above, § 31; and Štefănică and Others, cited above, § 36);

"(iv) The Court's assessment has also always been based on the principle of legal certainty which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the fundamental aspects of the rule of law (see, amongst other authorities, Beian (no. 1), cited above, § 39; Iordan Iordanov and Others, cited above, § 47; and Štefănică and Others, cited above, § 31);

*"(v) The principle of legal certainty, guarantees, *inter alia*, a certain stability in legal situations and contributes to public confidence in the courts. The persistence of conflicting court decisions, on the other hand, can create a state of legal uncertainty likely to reduce public confidence in the judicial system, whereas such confidence is clearly one of the essential components of a State based on the rule of law (see Paduraru v. Romania, § 98, no. 67 63252/00, ECHR 2005-XII (extracts); Vinčić and Others v. Serbia, nos. 44698/06 and others, § 56, 1 December 2009; and Štefănică and Others, cited above, § 38);*

Illi mhux l-ewwel darba li din l-Onorabbli Qorti ghamlet referenza għad-divergenzi assoluti fl-interprettazjonijiet mogħtija mill-istess Qrati nostrana u cioe l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appelli Kriminali (sede Superjuri), li, fin-nuqqas ta' Qorti ta' Kassazjoni, il-Qorti Kostituzzjonali għandha hi d-dmir li tneħhi kull incertezza u certament mhux tkun tikkreja hi tal-istess.

Il-principju ta' 'legal certainty' huwa wieħed t' importanza kbira. Huwa fatt illi sentenzi li anke ingħatatlu fl-istess jum, kif din il-Qorti diga rrimarkat, hadu

direzzjoni konfliggenti, tant li l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) provdiet direzzjoni differenti minn dik moghtija mill-Qorti Kostituzzjonali fl-istess jum dwar din il-kwistjoni u dan nhar is-27 ta' Jannar, 2021.

Kif meqjus fis-sentenza moghtija mill-Qorti Kriminali fl-ismijiet '**The Republic of Malta vs Lamin Samura Seguba**'⁴⁹

'12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence of legal assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results "a systematic breach of pre-trial proceedings". Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution;

13. Indeed the rules as provided in Directive 13/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk

⁴⁹ Deciza mill-Qorti Kriminali fil-11 ta' Gunju, 2020 (Att ta' Akkuza numru: 11/2017).

to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance;

14. The Court therefore upholds the first plea raised by the accused and orders that the statement of the accused given on the 7 of December 2014 and exhibited as Doc PG3 at folio 17 et seq of the records be expunged and that no reference can be made by any witness of the prosecution to any verbal or written declaration made by the accused from the moment of his arrest;

Sussegwentement il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-sentenza fl-ismijiet '**The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba**'⁵⁰ qieset li:

'10. In its reasoning the First Court laments the lack of legal certainty which the domestic courts have had to face in decisions regarding the probative value of pre- trial statements where the suspect did not have a lawyer present during his interrogation, and this in line with current legislation which saw the transposition into Maltese law of Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council dated 22 October 2013, and this by means of Act LI of 2016. This Court concurs with the objections put forward by the First Court to the ever-evolving situation regarding the legal validity of pre- trial statements obtained without a lawyer's assistance. Indeed, both our jurisprudence and that of the European Court present differing and often contradictory dicta on the matter. And it is precisely this legal uncertainty that led the First Court to uphold accused's preliminary plea regarding the inadmissibility of his pre-trial statements as evidence in the criminal proceedings brought against him. The Court thus states in its judgment:

⁵⁰ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence of legal assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results "a systematic breach of pre-trial proceedings". Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution.

13. Indeed the rules as provided in Directive 2013/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance.

11. This Court however cannot accept the line of reasoning of the First Court, as it is its duty to lay down rules where the law fails to do so to provide that legal certainty which every accused person has a right to. This does not necessarily amount to the removal from the records of the case of all pre-trial

statements, all the more where the said statements were released according to law.

12. The regulatory principle as to the admissibility of evidence in criminal proceedings presupposes the existence of an express provision of law which regulates the admission of such evidence in a court of law. Evidence is consequently deemed to be inadmissible only if the law precludes its production.'

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) ghalhekk laqghet l-appell tal-Avukat Generali u rrevokat fejn l-Ewwel Qorti kienet laqghet l-ewwel eccezzjoni preliminari tal-akkuzat u ghalhekk il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) cahdet l-eccezzjonijiet preliminari kollha.

Madankollu, din il-Qorti f'dan il-punt tixtieq tagħmel referenza għas-sentenza ricenti fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Kevin Gatt u Omissis**'⁵¹ fejn il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) tenniet is-segwenti:

'6. Illi għalhekk il-Qorti tazzarda tghid illi lanqas hemm il-konfliggenza lamentata u l-konseġwenti incertezza ta' dritt, bejn id-deċiżjonijiet ta' din il-Qorti u dawk tal-Qorti Kostituzzjonali, billi dawn huma kollha konkordi fil-fehma illi sakemm il-process penali ma jkunx gie finalment determinat sabiex il-kriterju tal-overall fairness ikun jista' jigi mistharreg, ma jistax jingħad illi hemm xi lezjoni taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Huwa r-rimedju mogħti li huwa differenti u dan ghaliex filwaqt li l-Qorti Kostituzzjonali qed tiddergi lil Qorti Kriminali sabiex preventivament ma ggibx dik l-istqarrija a konjizzjoni tal-gurati waqt ic-celebrazzjoni tal-guri, fil-parametri tas-setgħat lilha mogħtija fl-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni,

⁵¹ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Ottubru, 2021 (Att ta' Akkuza: 05/2017).

u dan sabiex ma jkunx hemm il-periklu li l-proceduri jkunu mittiefa meta xi kundanna eventwali tigi imsejsa fuq prova li tista' tkun ivvizjata, din il-Qorti qed taghti direzzjoni xort'ohra lil Qorti Kriminali, fil-parametri tas-setghat lilha moghtija bil-ligi, billi tidderigieha tapplika il-kriterji imfassal fid-decizjoni Beuze qabel ma tghaddi biex tiskarta prova li hija legalment valida u ammissibbli, u dan sakemm dan l-ezercizzju dwar l-overall fairness ma jkunx jista' isir minn din il-Qorti preventivament minn ezami tal-atti kumpilatorji. Dan meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderiegi il-qrati domestici jindagaw jekk il-proceduri fl-intier taghhom kienux gusti fil-konfront tal-akkuzat, bit-test allura li jrid jigi segwiet fuq iz-zewg binarji surriferiti. Dan ifisser illi bil-fatt illi din il-Qorti qed taghti rimedju xort'ohra minn dak moghti mill-Qorti Kostituzzjonali f'kazijiet analogi, ma jfissirx illi tezisti dik l-incertezza fil-ligi lamentata mill-appellant billi lgurisprudenza hija illum konkordi fil-fehma illi fl-istadju bikri tal-proceduri mhux dejjem jista' jigi determinat jekk sehhitx dik lezjoni tal-jedd tal-persuna akkuzata ghal smigh xieraq.

F'din is-sentenza, il-Qorti tal-Appell Kriminali ppronunciet ruhha bis-segwenti mod rigward l-ammissibilita' o meno ta' stqarrija li ttiehdet **qabel 1-10 ta' Frar, 2010**, mill-akkuzat meta dan ta' l-ahhar ma kellux jedd ghall-ebda tip ta' assistenza legal, la qabel u lanqas matul l-interrogazzjoni:

'Illi fil-fehma tal-Qorti, minghajr ma tinoltra ruhha fil-mertu tal-kaz, dawn it-twegibiet jistghu jkunu inkriminatorji billi min huwa imsejjah biex jiggudika jista' jinferixxi li l-appellant allura verament kien a konoxxenza tan-negozju ta' traffikar ta' droga mertu ta' dawn il-proceduri. Illi dawn it-twegibiet inghataw minnu meta huwa ma kelli jedd ghall-ebda difiza u għalhekk meta kien injar mill-konsegwenzi legali li din il-linja ta' twehibet setghet iggib fuqu. Illi allura minn dan il-kwadru ta' fatti marbuta

mal-interrogatorju tal-appellant, meta huwa ma kelly ebda dritt li jiddefendi ruhu permezz ta' xi forma ta' assistenza legali, jemergi mhux biss illi fl-ewwel stadji tal-investigazzjonijiet huwa gie interrogat minghajr ma inghata ebda twissija, izda imbagħad meta moghti it-twissija vigenti skont il-ligi f'dak iz-zmien, injar mill-konsegwenzi tal-mod kif kien qiegħed iwiegeb għal mistoqsijiet li kien qed isirulu, seta' inkrimina ruhu u dan minghajr ma kelly dik id-difiza adegwata. Dan jista' isarraf f'pregudizzju irrimedjabbli ghall-appellant ghalkemm fl-istadju tac-celebrazzjoni tal-guri huwa ser ikun assistit minn avukat u ser ikollu l-opportunita' iressaq id-difiza tieghu. Illi allura, ghalkemm l-istqarrija tat-13 ta' Otturbu 2008 giet rilaxxata skont il-ligi vigenti f'dak iz-zmien, madanakollu huwa indubitat illi din il-prova li ittiehdet meta l-appellant ma kellux il-jedd li jiddefendi ruhu hija prova determinanti tant illi, bil-mod kif l-appellant wiegeb għal mistqosijiet li sarulu huwa seta' inkrimina ruhu irrevokabbilment u dan bi pregudizzju serju għar-retta amministrazzjoni tal-gustizzja. Dan ifisser illi ghalkemm għad irid jigi iccelebrat il-guri, madanakollu huwa bil-wisq evidenti f'dan l-istadju tal-proceduri, meta il-Qorti hija mogħnija bil-provi kkumpilati, illi l-prova li l-Prosekuzzjoni qed tfittex li tagħmel, kemm permezz tad-dikjarazzjonijiet verbali magħmula mill-appellant, kif ukoll dawk magħmula fl-istqarrija rilaxxata minnu lil Pulizija, tista' tkun vvizzjata minhabba il-fatt illi l-appellant ma setax jiddefendi ruhu kif xieraq u għalhekk din il-prova għandha tigi imwarrba. F'dan il-kaz, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravviziati ma jistgħu bl-ebda mod jigu sanati ghaliex l-Imħallef togħi necessarjament irid iwissi lil gurati fl-indirizz finali tieghu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvijaw l-istqarrija u dikjarazzjonijiet magħmula mill-appellant miksuba minghajr ma kelly ebda difiza, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuz li huma jistriehu fuqha meta jigu biex jagħmlu il-gudizzju ahħari tagħhom. Dan minhabba l-fatt li meta din il-Qorti twiezen il-valur probatorju ta' din l-istqarrija meta komparat mal-pregudizzju

irrimedjabbli li ser ibati l-appellant f'kaz l-istess tigi ammess, huwa indubitat illi il-pregudizzju rekat jizboq il-valur probatorju tagħha. Il-Qorti għalhekk qed titbieghed mill-fehma milhuqa mill-Qorti Kriminali f'dan ir-rigward, ukoll ghaliex il-fattispecje ta' dan il-kaz ma għandhom xejn x'jaqsmu ma' dawk li isawwru il-kaz minnha icċitat fis-sentenza appellata u li fuqu strahet biex sejset id-decizjoni tagħha.

22. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, dan l-ewwel aggravju sollevat mill-appellant jisthoqqlu akkoljiment u għalhekk tordna illi l-prova li l-Prosekuzzjoni trid tagħmel permezz tad-dikjarazzjonijiet kemm verbali kif ukoll bil-miktub magħmula mill-appellant meta huwa gie arrestat u interrogat għandha tigi imwarrba u ma tingiebx a konjizzjoni tal-gurati matul ic-celebrazzjoni tal-guri.'

Il-Qorti ta' l-Appell Kriminali fis-sentenza '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Ismael Habesh et'**,⁵² applikat l-istess linja ta' hsieb meta gie ntavolat appell mill-Avukat Generali u dan minhabba li l-Qorti Kriminali kienet ikkunsidrat stqarrijiet li saru qabel l-10 ta' Frar, 2010, bhala inammissibl għal kuntrarju ta' stqarrijiet oħrajn li saru sussegwentament u ddikjarathom bhala ammissibl.

F'din is-sentenza gie ritenut is-segwenti:

'16. Dan qed jingħad ghaliex, ghalkemm f'dan l-istadju din il-Qorti, bhal Qorti Kriminali qabilha, ma għandhiex is-setgħa tidhol biex tqis il-provi fil-mertu, madanakollu dan l-ezercizzju qed isir ghaliex l-Avukat Generali jilmenta mill-fatt illi l-Qorti Kriminali ma dahlitx biex tezamina jekk il-kriterji imfassla fid-decizjoni Beuze humiex sodisfatti fir-rigward tal-istqarrijiet mertu ta' dan l-appell. **Il-Qorti Kriminali kienet tal-fehma illi**

⁵² Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2017).

l-fatt wahdu illi l-appellat ma nghata ebda forma ta' assistenza legali meta rrilaxxa l-istqarrijiet tieghu lura fis-sena 2005 u l-2009, u dan ghaliex il-ligi ma kienitx tagħtih dan id-dritt, kienet raguni sufficienti sabiex tqies illi dawn l-istqarrijiet kellhom jitwarrbu mill-atti processwali billi jkun perikoluz ferm illi il-gudizzju ahhari isir fuq prova li inkisbet meta s-suspettat ma kellux jedd għal ebda forma ta' difiza. Illi l-Qorti fliet bir-reqqa il-kontenut tal-istqarrijiet mertu ta' dan lappell u tqis illi ghalkemm huwa minnu illi l-appellat cahad kategorikament l-involvement tieghu fl-omicidju, madanakollu huwa jwiegeb għal mistqosijiet kollha li jsirulu meta jintalab jagħti dettalji dwar dak li għamel fil-lejla in kwistjoni, fejn anke biddel għal darba darbtejn xi dettalji mill-verzjoni tieghu tal-fatti. Dan għamlu meta huwa ma kċċu ebda forma ta' difiza, fejn allura certu inkonsistenzi jistgħi jidher tiegħi l-kredibbilita' tieghu, biex b'hekk bil-fatt illi huwa rrinunzja ghall-jedd tieghu għas-silenzju f'ċirkostanzi fejn ma kċċu ebda forma ta' difiza, dan jista' jissarraff f'pregudizzju irrimedjabbbli.'

'20. Illi hija l-fehma tal-Qorti allura, stabbilit li ma kienx hemm ragunijiet impellenti li wasslu sabiex id-dritt ghall-assistenza legali jigi michud u adottat il-kriterju tal-“overall fairness of the proceedings” imfassal fil-kaz Beuze vs il-Belgju, ghalkemm l-istqarrijiet mertu tal-appell inkisbu skont il-ligi vigenti f'dak iz-zmien, madanakollu dan ma jistax jeradika mill-fatt illi l-appellat irrilaxxa diversi stqarrijiet li l-Prosekuzzjoni bi hsiebha tressaq bhala prova fil-guri, meta dawn gew rilaxxati mingħajr ebda forma ta' ghajnuna legali sabiex tiggwida lill-appellat. Dan iktar u iktar, jerga' jigi emfasizzat, meta l-istħarrig tal-Pulizija ha bixra differenti minn dak inizjali meta allura l-appellat ma kienx ghadu gie mgharraf li qed jigi indagat b'relazzjoni ma' akkużi dwar omicidju, tant illi kif ingħad, fl-istqarrijiet li gew wara li bdiet l-indagini dwar l-omicidju, l-appellat jibda' ibiddel xi

dettalji minn dak mistqarr minnu inizjalment. L-istess ma jistax jinghad, kif gustament stqarret il-Qorti Kriminali, fir-rigward tal-istqarrija li imbagħad giet rilaxxata fis-sena 2013 meta ftit wara l-appellat gie mixli bl-omicidju ta' Simon Grech. Dan ghaliex fl-ewwel lok huwa kien mgharraf dwar ir-raguni li kien qed jigi interrogat, ingħata il-jedd jikkonsulta ma' avukat, u mhux biss, izda bit-trapass taz-zmien meta llura kien jaf bl-evidenza li kellhom f'idejhom il-Pulizija, kelli kull opportunita' jiehu dak il-parir mehtieg konsapevoli li kien qed jigi indagat dwar l-omicidju ta' Grech.

21. Illi d-direzzjoni li qed tigi mogħtija mill-Qorti Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem hija univoka u cioe' illi kull kaz irid jitqies għalih billi jigi mistħarreg f'kull kaz individwalment jekk, bil-fatt illi l-persuna akkuzata ma kellhiex jedd għal ebda forma ta' assistenza legali, jew inkella, bil-fatt illi ma kellhiex l-avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, ghalkemm dik il-persuna tkun kisbet parir legali jew ghall-inqas ingħatat il-jedd li jkollha dak il-parir, dan setax impinga fuq is-smigh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proceduri penali istitwiti kontra tagħha. F'dan il-kaz, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravviziati, bhalma gew ravviziati ukoll mill-Qorti Kriminali qabilha, ma jistgħu bl-ebda mod jigu sanati ghaliex l-Imħallef togħiġ necessarjament irid iwissi lil gurati fl-indirizz finali tieghu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvijaw l-istqarrijiet tal-appellat miksuba mingħajr ma kelli ebda difiza, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuz li huma jistriehu fuqha meta jigu biex jagħmlu il-gudizzju ahħari tagħhom.

22. Illi allura għal motivi hawn fuq migħuba, b'zieda mal-fehma mil-huqa mill-Qorti Kriminali fis-sentenza appellata, jkun għażi li f'dan l-istadju bikri tal-process għid-did, din il-prova magħmula mill-Prosekuzzjoni permezz ta'l-istqarrijiet li gew rilaxxati mill-appellat Ismael Habesh lura fis-snin 2005 u 2009, meta ma kelli jedd

ghall-ebda forma ta' assistenza legali, jigu imwarrba u ma jingiebux a konjizzjoni tal-gurati matul ic-celebrazzjoni tal-guri.'

Illi in vista ta' dak kollu citat supra, jidher illi filwaqt illi l-enfasi qiedgha illi kull kaz għandu jigi mistharreg individwalment, ricentament jidher illi filwaqt li stqarrijiet li ttieħdu qabel l-10 ta' Frar, 2010, meta akkuzat jew suspettaw ma kellu l-ebda dritt ta' assistenza legali, qed jigu ddikjarati bhala inammissibl u dan stante l-fatt illi l-akkuzat jew suspettaw ma kellu ebda forma ta' difiza u dan jista' jissarraf f'pregudizzju irrimedjabbli. Mhux l-istess jista' jintqal ghall-istqarrijiet li ttieħdu wara l-10 ta' Frar, 2010, stante li wara din id-data akkuzat jew suspettaw kellu forma ta' assistenza legali ghalkemm limitata.⁵³ Din il-Qorti ma taqbilx ma din il-fehma tal-ahhar u kellha c-cans telabora fuq dan fis-sentenza **r-Repubblika ta' Malta vs Clive Butler.**⁵⁴

Fil-kaz odjern, kif diga gie ritenut, l-akkuzat Jesmond Mary Vella rrilaxxa stqarrija f'Gunju, 2008, fejn ma kienx assistit minn avukat tal-fiducja tieghu, la qabel u anqas wara l-interrogazzjoni mill-Pulizija. Hu ma nghata l-ebda dritt li jfittex l-ghajnuna ta' avukat sabiex la jagħti parir legali u lanqas biex jassistih matul l-interrogazzjoni, u dan billi dan id-dritt ma kienx moghti bil-ligi f'dak iz-zmien. Illi minn qari tal-istqarrija, jidher illi l-akkuzat, ingħata twissija fis-sens li kellu dritt li ma jwegibx għad-domandi izda jekk iwiegeb dak li jghid jista' jingieb bhala prova. Madankollu, xorta jibqa' l-fatt illi jista' jkun hemm pregudizzju kontra l-akkuzat, specjalment meta min hu imsejjah sabiex jiggudika jara xi twiegibet minnu moghtija fl-istqarrija tieghu u meta hu ma kellu jedd ghall-ebda difiza. Għalhekk, meta hadet in konsiderazzjoni dak kollu sucitat, din il-Qorti hi

⁵³ Ara fost ohrajn **The Republic of Malta vs Chritoph Doll** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 05/2020); **Ir-Repubblika ta' Malta vs Jonathan Roger Portelli** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2018): 'Din il-Qorti ma tistax tqis li dawn l-istqarrijiet huma inadmissible bhala prova fi proceduri kriminali minhabba l-fatt li fiz-zmien li fihom ingħataw il-jedd ghall-assistenza legali vigenti ma kienx ukoll jinkludi l-assistenza legali matul l-interrogatorju – inkluzjoni fl-estensjoni tad-dritt tal-assistenza legali li dahlet fis-sehh snin wara'; **The Republic of Malta vs Chritoph Doll**

⁵⁴ Deciza mill-Qorti Kriminali nhar il-25 t' Ottubru, 2022.

tal-fehma illi fir-rigward tal-istqarria tal-akkuzat u kwalunkwe indikazzjoni jew referenza għaliha għandhom jigu ddikjarati inammissibli u konsegwentament sfilzati mill-atti processwali.

Għalhekk, għal dawn il-motivi din il-Qorti qiedgha tilqa' l-eccezzjoni ulterjuri tal-akkuzat u wara li hadet in konsiderazzjoni ta' dak kollu sūcit, din il-Qorti hi tal-fehma illi fir-rigward tal-istqarrija u/jew dikjarazzjoni rilaxxata mill-akkuzat, kemm skritta u/jew verbali, u kwalunkwe indikazzjoni jew referenza għaliha għandhom jigu ddikjarati inammissibli u sussegwentament sfilzati mill-atti processwali.

Consuelo-Pilar Scerri Herrera

Imħallef

Vera Kopja

Adrian Micallef

Deputat Registratur